

Bebyggelseutveckling i Bromölla kommun - ett kunskapsunderlag

2013-04-10

Bebyggelseutveckling i Bromölla kommun - ett kunskapsunderlag

Framtaget av: Sweco och Urban Factory i samråd med Bromölla kommun

Beställare: Bromölla kommun
Anna Grönlund och Mia Persson-Fröjd

Datum: 2013-04-10

Sweco

Medverkande: Mikael Bäckman
Besöksadress: Östra Vittusgatan 34
Postadress: 371 33 Karlskrona
Internet: www.sweco.se

Urban Factory

Medverkande: Thomas Hellquist, Katinka Schartau, Maria Rundqvist
Besöksadress: Holmgatan 5
Postadress: 371 39 Karlskrona
Internet: www.urbanfactory.se

FÖRORD

Sweco har tillsammans med Urban Factory utfört en kulturhistorisk inventering och bedömning av ett antal av kommunen utvalda bebyggelseområden i Bromölla.

Rapporten redogör för områdenas och den ingående bebyggelsens historik, beskriver kortfattat deras kulturhistoriska värde och ger förslag till hur dessa värden skulle kunna skyddas och utvecklas framöver. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering, följt av arkivgenomgång och dokumentframställan.

Arbetets övergripande syfte:

- att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag
- att bedöma bebyggelsens kulturhistoriska värden
- att lyfta fram och öka förståelsen för bebyggelsens kulturvärden
- att främja dialogen mellan fastighetsägare och kommunen rörande bebyggelsens fortsatta utveckling
- att skapa ett underlag för planering och bygglovgivning

Inventeringen kan även ses som en samlad dokumentation och överblick av byggnaderna och bebyggelsemiljö så som de såg ut vid början av 2000-talets andra decennium.

Fortsatt arbete

Genom att aktivt ta ställning till kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer kan kommunen väcka stolthet och intresse hos medborgare, fastighetsägare och olika myndigheter vars små och stora beslut dagligen påverkar den fysiska miljön.

Rapporten Bebyggelseutveckling i Bromölla kommun utgör ett strategiskt viktigt underlag för kommande planering och bygglovgivning. Ett antal riktlinjer och rekommendationer anges i rapporten vilka kan fungera som vägledning och beslutsstöd för både fastighetsägare och kommun. Konkret kan den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen värnas genom att kommunen vid lovgivning lyfter fram och väger in en byggnads kulturhistoriska värde. Vidare kan kommunen i samband med planläggning föra in skyddsbestämmelser och skydda kulturhistoriskt viktiga byggnader och bebyggelsestrukturer.

Utöver de områden som denna inventering omfattar finns även annan värdefull bebyggelse i Bromölla som kan vittna om olika skeden i kommunens, byarnas och tätorternas historiska utveckling. För att få en mer samlad bild av de kulturhistoriska värdena i kommunen och för att kunna ta fram samordnade riktlinjer för bevarande och utveckling av bebyggelsen som helhet, behöver kunskapsunderlaget breddas.

INTRODUKTION

Bromölla kommun har sina rötter i en kust- och jordbruksbygd med gårdar, bybildningar och landsvägar. I området fanns ingen egen centralort utan det var närliggande Sölvesborg, Åhus och Kristianstad som under olika perioder innehade stadsrättigheter och fungerade som regionens handelsplatser.

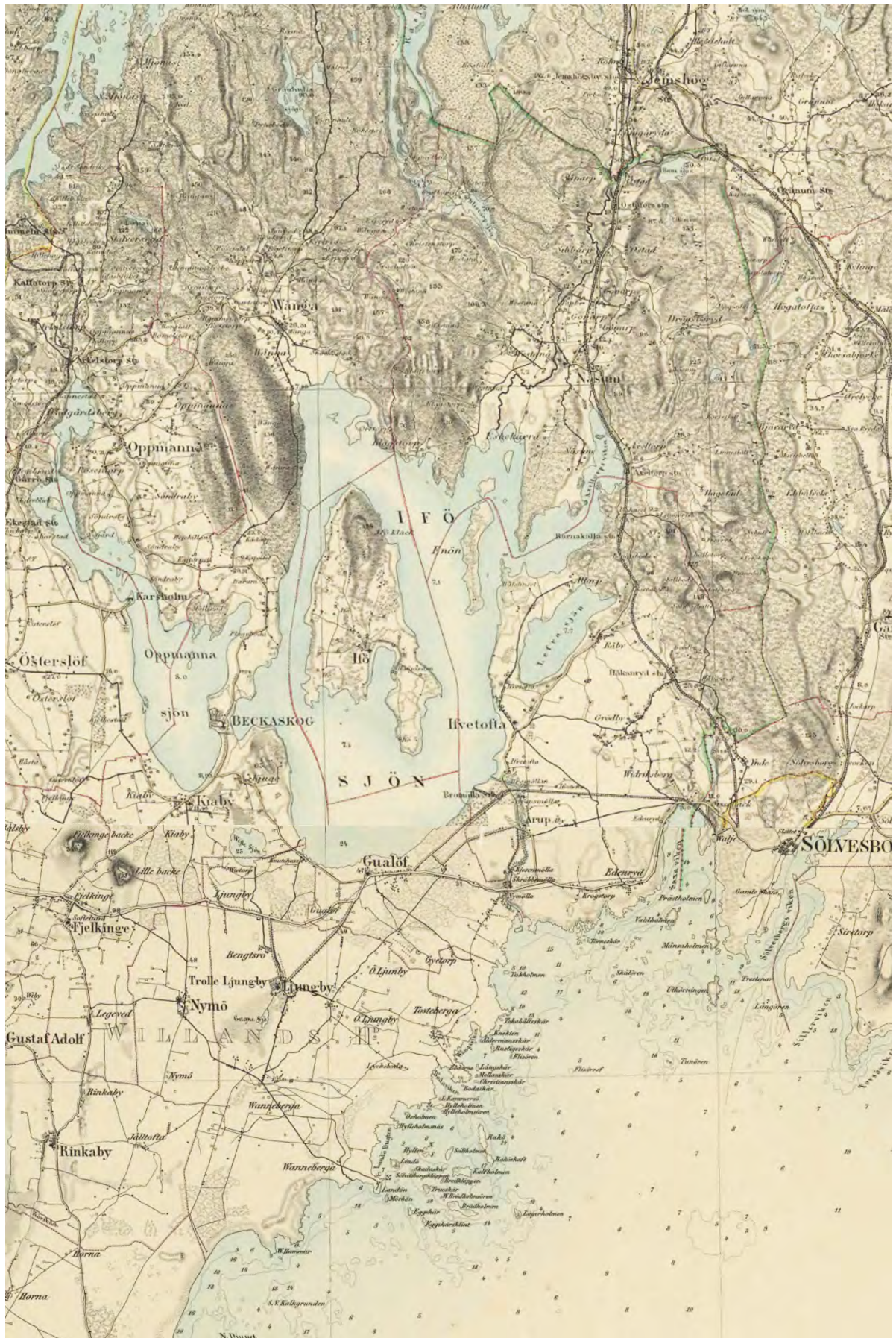
Orten Bromölla har växt fram på nästan jungfrulig mark. Kartor från sent 1800-tal visar några få gårdar längs vägen som löper med Ivösjöns östra strand. Strandvägen finns idag kvar i form av Storgatan i Bromölla. År 1870 genomfördes en sjösänkning av Ivösjön som frigjorde mark väster om vägen till det som kom att bli Ifö-verkens industrianläggningar. Det var upptäckten av kaolin på Ivön som på 1880-talet inledde den omfattande och framgångsrika industriverksamhet vid Ifö-verken. Redan 1874 hade järnvägslinjen Sölvesborg–Christianstad invigts. Järnvägsstationens läge utanför Bromölla centrum bidrog till att Bromölla aldrig kom att utvecklas till ett stationssamhälle, utan blev ett renodlat brukssamhälle.

Det var kring Ifö-verken som samhället växte upp under 1900-talet första hälften, med start 1905 i de så kallade brukshusen längs Storgatan och Bruksgatan. Även fortsättningsvis spelade företaget en avgörande roll för planeringen och byggande av orten. Ifö-verken köpte upp mark, initierade Bromölla Egna Hemsförening och anlade gator, el, vatten och avlopp. På 1930-talet lät Ifö-verken vid torget uppföra huvudkontor, tekniskt kontor samt hotell, och öster om torget iordningställdes byggklara tomter till småhus och "ingenjörsvillor" för företagets anställda.

Kring 1950 var antalet inresande arbetare till verken stort. Längs Ågatan uppfördes då Bromöllas första flerbostadshus utlagda i en tidstypisk lamellhusplan kring en generös park. Med Mosaikhuset som byggdes vid torget 1954 genomförde Ifö-verken det sista projektet åt staden: ett flerbostadshus som också innehöll biograf, post, bank, bar och butiker - med andra ord ett byggnadskomplex för boende, service, handel och fritid.

Bromölla köping hade bildats 1942. År 1962 uppfördes ett nytt kommunhus vid torget. Byggnaden markerar en ny fas i Bromöllas utveckling, präglad av en starkare formell kommunal förvaltning. Ifö-verken kom dock även fortsatt att spela en viktig roll i orten, fysiskt närvarande i centrum med kontorsbyggnader och med de stora industribyggnaderna väster om torget.

Föreliggande kulturhistoriska inventering syftar främst till att kartlägga och värdera några viktiga miljöer som formade Bromölla under 1900-talets första sex decennier. Det är miljöer som vittnar om ortens utveckling i ett Sverige som utvecklades mot folkhemmets starka anda av samarbete mellan samhälle och företag. Alla de utvalda miljöerna har ett kulturhistoriskt, och därför också ett pedagogiskt, värde. Det är önskvärt att miljöerna med lämpliga medel kan skyddas från förvanskning och förnyas varsamt så att de också i framtiden kan utgöra informativ och stimulerande vittnesbörd om Bromöllas etablering och framväxt.

Bromölla kommun har sina rötter i en jordbruksbygd med gårdar och bybildningar. Karta från 1869

ARBETSMETOD AVSEENDE VÄRDERING AV BEBYGGELSEOMRÅDEN

I den kulturhistoriska bedömningen av bebyggelsen inom studerade områden har främst fyra bedömningskriterier iakttagits:

- **BYGGNADENS ÅLDER** – här har generellt byggnader från 1930 (före modernismen) givits större värde än byggnader från 1930-1960 (modernismens inledande fas) vilka i sin tur givits större värde än byggnader från efter 1960-talet (det industrialiserade byggandet).
- **BYGGNADENS AUTENTICITET** – hur mycket ursprunglig karaktär (funktion, konstruktion, material, teknik, stildrag) är bevarad.
- **BYGGNADENS UNICITET** – hur unik/sällsynt byggnaden är ur ett arkitektoniskt, social- och lokalhistoriskt perspektiv i en Bromöllakontext.
- **BYGGNADENS ARKITEKTONISKA VÄRDE** – hur volym, fasadkomposition, detaljer och material sammanfaller till en tydlig arkitektonisk helhet.

Dessa fyra bedömningskriterier har graderats i tre steg (1,2,3) där 1 innebär visst värde och 3 särskilt högt värde.

En sammanfattande bedömning har därefter gjorts i enlighet med Riksantikvarieämbetets graderade skala i tre steg:

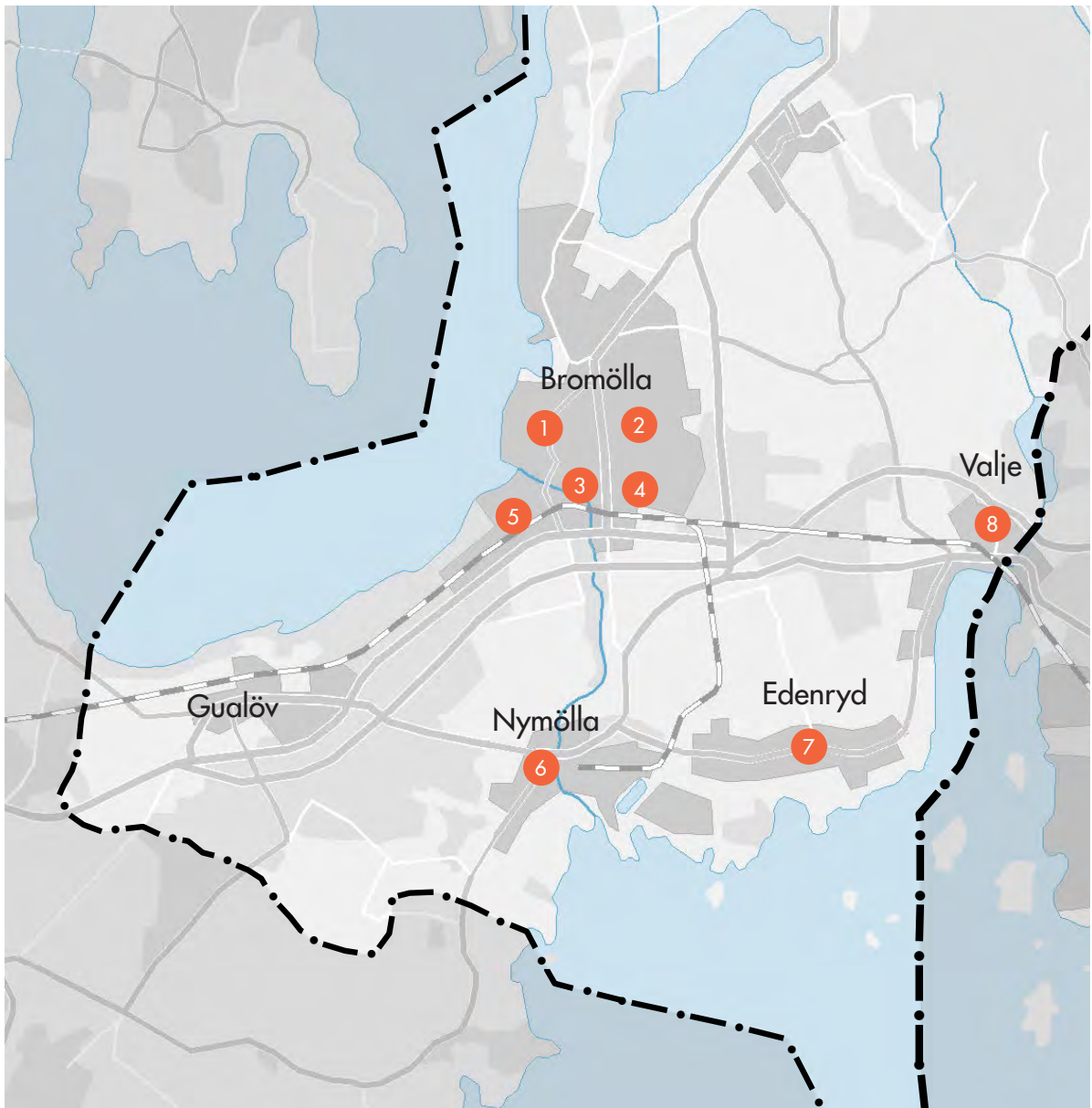
- visst kulturhistoriskt värde
- högt kulturhistoriskt värde
- särskilt högt kulturhistoriskt värde

Den sammanfattande bedömningen av bebyggelsen redovisas enligt följande exempel:

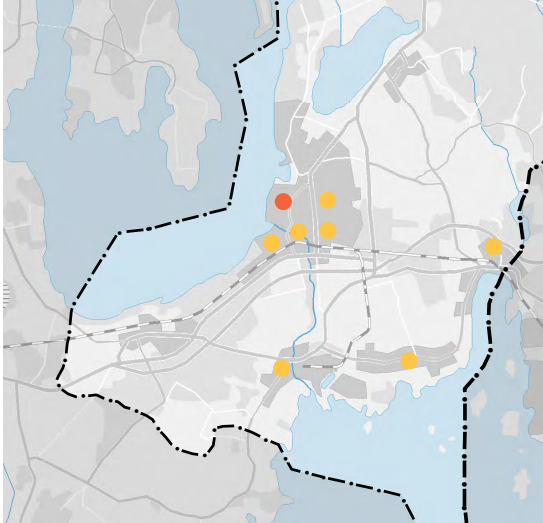
BEDÖMNINGSKATEGORI	BEDÖMT VÄRDE
Ålder	1
Autenticitet	3
Unicitet	2
Arkitektoniskt värde	3
Sammanfattning: högt kulturhistoriskt värde	

Renovering/Ombyggnad

Renovering/ombyggnad kan förändra det kulturhistoriska värdet av en fastighet. Åtgärder som sänker värdet på en enskild fastighet enligt något eller några av ovanstående kriterier bedöms också sänka värdet för området som helhet. Detta kan i sin tur påverka värdet på andra enskilda fastigheter inom samma område.

- 1 Mönstersamhället - fabriken, torget och villakvarteren
- 2 Folkets hus
- 3 De tidiga flerfamiljshusen
- 4 Folkhemets bostadskvarter och miljonprogrammets bostäder
- 5 LB-husen i kv. Linden och Bommen
- 6 Centrumhuset och tjänstemannavillorna i Nymölla
- 7 Historiska trakter med Rusthållargården och Gästgivargården
- 8 Semesterorten Valje

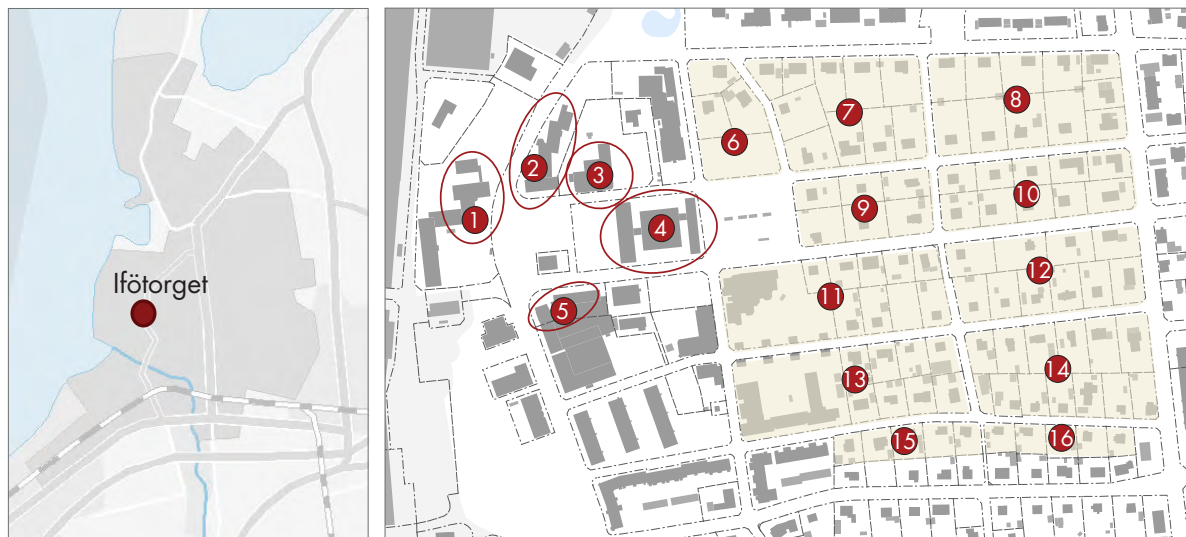
Mönstersamhället

Fabriken, torget och villakvarteren

Beskrivning, värdering och rekommendationer för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Bromölla kommun

MÖNSTERSAMHÄLLET

Fabriken, torget och villakvarteren

1 Iföverken 17 - Tekniska kontoret	9 Kv. Skrivaren
2 Gästgivaren 1 - Kommunhuset	10 Kv. Verkmästaren
3 Gästgivaren 6 - Iföhus Hotell	11 Kv. Gjutaren
4 Brukskontoret 1 - Ifö-verkens huvudkontor	12 Kv. Pressaren
5 Köpmannen 1 - Mosaikhuset	13 Kv. Drejaren
6 Kv. Laboranten	14 Kv. Tunnbindaren
7 Kv. Ingenjören	15 Kv. Bagaren
8 Kv. Revisorn	16 Kv. Smeden

Ett mönstersamhälle växer fram

Torget i Bromölla - ofta kallat Ifö-torget - utgör ortens hjärta. Beläget vid den gamla strandvägen, numera Storgatan, är det en plats där Bromöllas historia koncentreras. I väster reser sig Ifö-verkens väldiga fabriksbyggnader, kring torget ligger 1930-talets horisontella funkisbyggnader med flacka valmade tak och öster om torget breder en villastad som uppförts av Ifö-verken för arbetare och tjänstmän ut sig.

Tillsammans illustrerar denna bebyggelse Bromöllas utveckling som mönstersamhälle och utgör samtidigt ett exempel på hur företag och samhälle växer och utvecklas i symbios under inflytande av 1900-talets idé om folkhemmet. Vid det centrala torgets ena sida ligger Ifö-verkens huvudkontor, ursprungligen anlagt med en symmetrisk huvudaxel upp mot entrén. Den monumentala placeringen gör att man vid första anblicken kan tro att kontorshuset är ortens råd- eller stadshus. Breda "bruksgator" med bostadshus leder från periferin in mot torget. Mitt emot Ifö-verkens huvudkontor,

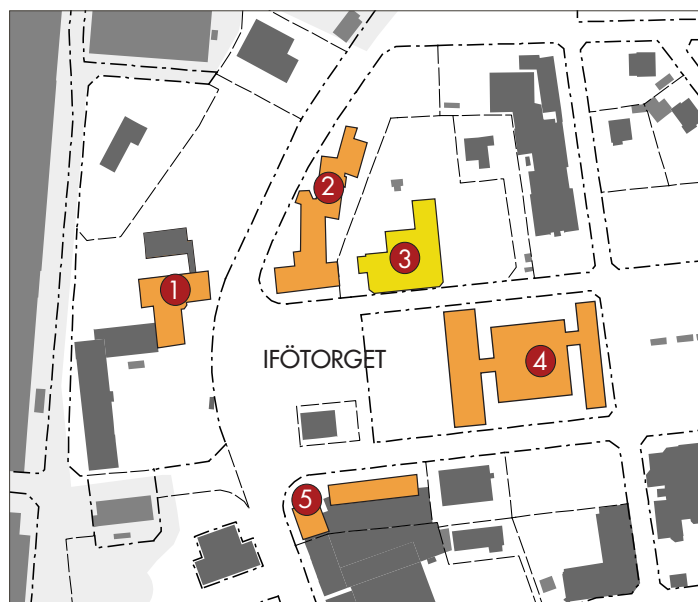
Centrala delarna av Bromölla 1956-1957

på andra sidan torget, finns fabriken - livet för brukets arbetare är åskådligt och effektivt organiserat. Ifö-verken sörjde också för fritiden. Ett Folkets hus byggdes 1938 och 1954 byggde Ifö-verken Mosaikhuset som förutom bostäder innehöll biograf, post, bank och butiker.

Bromöllas centrum med sina tre delar - fabriksanläggning, torg och villakvarter - utgör ett på många sätt unikt välbevarat dokument över det svenska välfärdssamhällets uppkomst och förverkligande.

BEBYGGELSEN RUNT IFÖTORGET

Fastigheterna Iföverken 17, Gästgivaren 1 och 6, Brukskontoret 1 och Köpmannen 1

■ visst kulturhistoriskt värde ■ högt kulturhistoriskt värde

- ① Iföverken 17 - Tekniska kontoret
- ② Gästgivaren 1 - Kommunhuset
- ③ Gästgivaren 6 - Iföhus Hotell
- ④ Brukskontoret 1- Ifö-verkens huvudkontor
- ⑤ Köpmannen 1 - Mosaikhuset

INLEDNING

Stortorget i Bromölla etablerades successivt under 1930-talet på en öppen plats vid Storgatan och i nära anslutning till Ifö-verkens produktionsbyggnader. Torgets kom därför att fungera som en förmedlare mellan samhället och Ifö-verken. Detta understryks av att Ifö-verkens brukskontor placerades som fondbyggnad i torgrummet 1936. Vid samma tid anlades en huvudaxel över torget riktad mot kontorsbyggnadens symmetriskt placerade huvudentré.

1970 försågs torget med stengodsfontänen "Scanisaurus" föreställande två urtidsödlor formgivna av Gunnar Nylund. Fontänen utgjorde ett storskaligt keramiskt projekt initierat av Ifö-verken som saknar motsvarighet i Sverige.

Ifötorget har genomgått flera omgestaltningar, senast 2010 då torgytan delades in i mindre enheter (Sweco Arkitekter). Då planterades också nya trädrader likt de som ursprungligen kantat torget i norr och söder (se bild på nästa sida).

Torget är stort i relation till kantbebyggelsen i 2 våningar. Detta kan tala för en viss förtätning på torgets sydöstra sida. Det är dock viktigt att nuvarande karaktär av 1900-talsbebyggelse bevaras. Eventuell ny bebyggelse bör knyta an till det arkitektoniska formspråk som präglar merparten av den befintliga bebyggelsen.

Iförtorget med bebyggelsen runt torget 1964 (Henry Johanssons vykortssamling)

RIKTLINJER - HUR BYGGNADERNA OCH KVARTEREN BÖR FÖRVALTAS I FRAMTIDEN

Fastigheterna Iföverken 17, Gästgivaren 1 och 6, Brukskontoret 1, Köpmannen 1, bör ges ett antikvariskt skydd kompletterat med underhålls- och varsamhetsbestämmelser. Byggnadsgruppen/enskilda hus ska för framtiden behålla:

- den öppna torgplanen och den sammanhållna karaktären med 2-4 vånings byggnadsvolymer.
- ursprungliga räcken, dörrar och andra byggnadsdetaljer.

FÖRHÅLLNINGSSÄTT VID FÖRÄNDRING AV BEFINTLIG BEBYGGELSE

Vid underhåll/reovering/ förändring av fastigheterna Iföverken 17, Gästgivaren 1 och 6, Brukskontoret 1 och Köpmannen 1 gäller följande:

- vid förändringar av byggnaders exteriör bör antikvariskt sakkunnig rådfrågas.
- grundregeln är att varje byggnad ska underhållas med material och tekniker som gällde för den tid huset byggdes.
- yttre byggnadsdetaljer som dörrar, fönster, omfattningar, träprofiler, takbeläggning, takfötter och räcken som ersatts med material och modeller från vår tid bör, då behov av utbyte föreligger, i så hög grad som möjligt återställas med för tillkomstiden typiska material och utförande vad gäller helhet och detaljer.
- för respektive byggnads tids- och stilepok anpassad färgsättning ska tillämpas.

Vy över torget - mitten av 1940-talet

Ifötorget med Brukskontoret i bakgrunden

Gästgivaren 6 - Iföhus Hotell

Iföhus Hotell uppfördes av Ifö-verken 1935. Arkitekt var länsarkitekten i Malmöhus län, Nils A Blanck. Huvudbyggnaden i 2 våningar placerades längs Ifötorgets norra sida med en smal flygel i nordost. Funktionen är fortfarande hotell.

Byggnaden har fasader i ljus puts med regelbundet utplacerade fönster (ursprungligen trelufts-fönster) vilket ger torgfasaden ett horisontellt vilande och klassiskt uttryck förstärkt av det flacka valmade tegeltaket.

En veranda på huvudfasaden har tillkommit. Ursprungliga trelufts-fönster har bytts ut mot tvålufts-fönster.

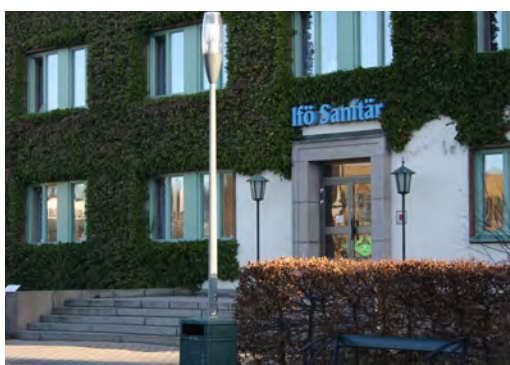
Speciella kvaliteter: Matsalen i flygelbyggnaden har viss autentisk karaktär.

Brister: Byggnadens fönster är främmande för husets karaktär. Vid nästa fönsterbyte bör trelufts-fönster återinföras.

Sammantaget bedöms byggnaden ha ett visst kulturhistoriskt värde främst beroende på ålder och dess roll i Ifö-verkens utveckling och som del i Ifötorget framväxt.

BEDÖMNINGSKATEGORI	BEDÖMT VÄRDE
Ålder	2
Autenticitet	1
Unicitet	2
Arkitektoniskt värde	1
Sammanfattning: visst kulturhistoriskt värde	

Brukskontoret 1 - Ifö-verkens huvudkontor

Ifö-verkens huvudkontor uppfördes 1936 på uppdrag av direktören Ernst Wehtje. Kontorsbyggnaden ritades av arkitekt Gottfried Beijer från Malmö. Byggnaden är placerad i fonden av Stora torget. Funktionen är fortfarande kontor.

Den långsträckt, vitputsade längan i 2 våningar har på huvudfasaden en centralt placerad entré med granittrappa och kraftig granitombäddning. Fönstren är kopplade två och två i korta ”fönsterband” försedda med exteriöra smygar av kalksten. Tillsammans med det valmade taket förstärker fönstersättningen byggnadens uttalade horisontalitet. Byggnadens huvudfasad är idag till största delen täckt med murgröna. Baksidans mittparti är förhöjt och bildar en risalit i tre våningar med ett centralt trapphusfönster som löper obrutet genom alla våningarna.

På tidigt 1960-talet byggdes en 1-våningsbyggnad med artikulerad sockel och sammanhållet fönsterband till på baksidan, ritad av Tage Möller Arkitektbyrå i Malmö. En ny länga, ritad av arkitekt Sven E Olsson, innehållande maskinhall och datacentral byggdes längs Hermanssens gata 1966.

Speciella kvaliteter: Huset bär med sina många bevarade detaljer på en stark tidsanda.

Brister: Utbytt entrédörr i eloxerat aluminium samt färgsättning på fönstersnickerier främmande för byggnadens ålder och karaktär.

Sammantaget bedöms byggnaden ha ett högt kulturhistoriskt värde främst beroende på ålder, och unicitet och också på dess roll Ifötorgets framväxt.

BEDÖMNINGSKATEGORI	BEDÖMT VÄRDE
Ålder	2
Autenticitet	2
Unicitet	2
Arkitektoniskt värde	2
Sammanfattning: högt kulturhistoriskt värde	

Iföverken 17, Tekniska kontoret

Tekniska kontoret byggdes 1937 på platsen för Ifö-verkens gamla brukskontor väster om Storgatan. Byggnaden var en 1-vånings vinkelbyggnad. Förutom kontor rymde Tekniska kontoret laboratorium för Ifö-verken.

År 1946 byggdes längorna på med en våning för att ge plats åt det nystartade forskningslaboratoriet. År 1964 utökades forskningslaboratoriet i norr med en försökshall för utveckling i halvstor driftskala. År 1993 övertogs byggnaden av Bromölla kommun. Funktionen idag är kommunal förvaltning.

Speciella kvaliteter: Byggnaden bevarar för sin tillkomsttids funktionslistiska stildrag i de två vitputsade längorna och den regelbundna fönstersättningen med utbytta men välgjorda fönster.

Med 1946 års påbyggnad med valmat tak kopplades Tekniska kontoret arkitektoniskt samman med torgets andra nya byggnader, Ifö-hotellet och Ifö-verkens huvudkontor. Tekniska kontoret utgör en viktig länk i framväxten av Stora torget så som det formades av Ifö-verken.

Sammantaget bedöms byggnaden ha ett högt kulturhistoriskt värde främst beroende på ålder, unicitet och arkitektoniskt värde samt på dess roll i Stortorget framväxt.

BEDÖMNINGSKATEGORI	BEDÖMT VÄRDE
Ålder	2
Autenticitet	1
Unicitet	3
Arkitektoniskt värde	2
Sammanfattning: högt kulturhistoriskt värde	

Köpmannen 1 - Mosaikhuset

Mosaikhuset uppfördes 1953-55 och var Ifö-verkens sista fastighetsprojekt. Arkitekt var Boo D:son Widén. Byggnaden består av två delar: en 2-våningslänga med brant asymmetriskt tak mot Stortorget och ett 4 våningar högt punkthus i hörnet Ifötorget/Storgatan.

De båda byggnadsvolymerna knyts samman av ett entréparti som leder in till en biograflokal. Huset rymde ursprungligen också herrekipering, post, bank, apotek och 18 lägenheter.

Ifö-verken uppförde Mosaikhuset som ett demonstrations- och marknadsföringsobjekt. Totalt sattes 2 200 kvm mosaik upp på fasaderna som har stora sammanhängande ytor stängglaserad mosaik omväxlande med ytor täckta med storkornig spritputs. Fönstersättningen är regelbunden men samverkar med mosaikpartierna till en dynamisk fasadkomposition. På norrfasaden finns en keramisk relief, "Påfågel", av Stig Carlsson.

Mosaik finns bevarad i trapphusen, och i flera lägenheter finns mosaikbelagda hallväggar och fönsterbrädor samt mosaikinramade öppna spisarna.

Speciella kvaliteter: Huset bär med sina många bevarade detaljer på en stark tidsanda.

Brister: Ombyggnaden av partiet kring biografentrén är främmande för husets ålder och karaktär.

Sammantaget bedöms byggnaden ha ett högt kulturhistoriskt värde främst beroende på ålder och unicitet samt på dess roll i Ifö-verkens utveckling och som del i Ifötorgets framväxt.

BEDÖMNINGSKATEGORI	BEDÖMT VÄRDE
Ålder	2
Autenticitet	2
Unicitet	3
Arkitektoniskt värde	2
Sammanfattning: högt kulturhistoriskt värde	

Gästgivaren 1 - Kommunhuset

Kommunhuset uppfördes 1962 efter ritningar av malmöarkitekten Thorsten Roos. Anläggningen består av en huvudlänga mot Ifötorgets norra sida. Norr om huvudlängan har tre inbördes förskjutna byggnadsvolymer placerats på rad längs Storgatan. Funktionen är den ursprungliga.

Samtliga byggnadsvolymer har fasader klädda med stavar i chamotte tillverkade av Ifö-verken. Fönstersättningen, som är repetitiv med bland annat 24 identiska stora fönster i rad på huvudfasaden mot torget, gör tillsammans med de platta taken utan takfot kommunhuset till en tidstypisk representant för 1960-talets rationalistiska arkitektur.

I hörnet mellan huvudbyggnad och byggnaderna mot Storgatan ligger ett helt glasat, vertikalt indelat, vindfång i två våningar. Längre mot norr finns en senare tillfogad entrébyggnad.

Även interört finns chamotteklädda väggar bland annat i sessionssalen, där det också finns ett reliefkonstverk, "Bromölla", av Stig Carlsson.

Speciella kvaliteter: Den gedigna fasaden i chamotte samt den välarbetade utemiljön mot Ifötorget och Storgatan som integrerats med byggnadsarkitekturen.

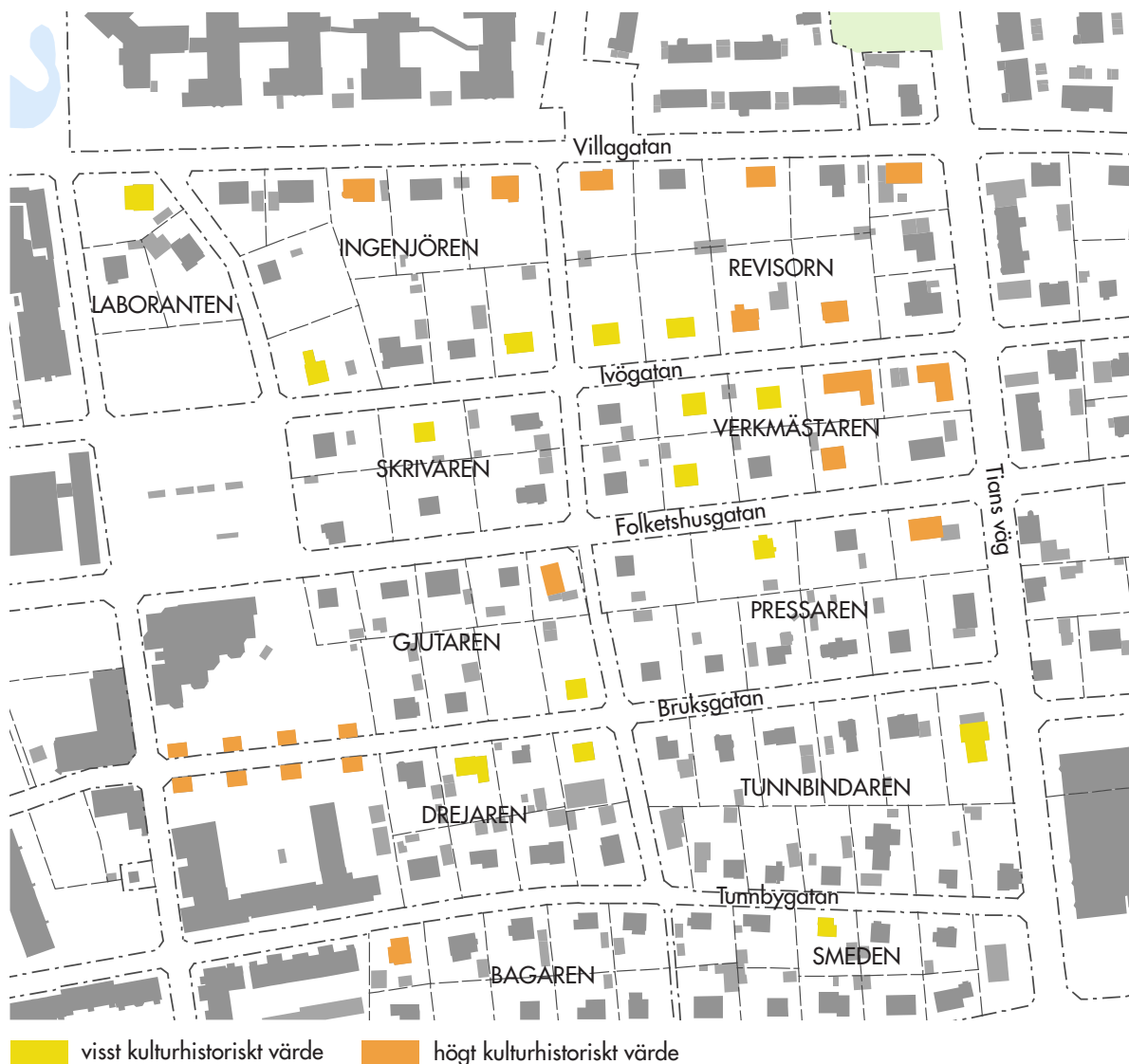
Sammantaget bedöms byggnaden ha ett högt kulturhistoriskt värde främst beroende på autenticitet, unicitet, arkitektoniskt värde samt på dess roll som central byggnad vid Ifötorget.

BEDÖMNINGSKATEGORI	BEDÖMT VÄRDE
Ålder	1
Autenticitet	2
Unicitet	2
Arkitektoniskt värde	2
Sammanfattning: högt kulturhistoriskt värde	

MÖNSTERSAMHÄLLET'S VILLAKVARTER

Kv. Laboranten, Ingenjören, Revisorn, Skrivaren, Verkmästaren, Gjutaren, Pressaren, Drejaren, Tunnbindaren, Bagaren och Smeden

INLEDNING

Från Villagatan i norr och Tunnbygatan i söder ligger 11 kvarter bestående av 1-2 vånings villor som till övervägande del är orienterade i öst- västlig riktning med långsidan mot gatorna. Kvarteren bebyggdes från ca 1905 och framåt och består till stor del av enfamiljshus på tomter som varierar i storlek mellan 700 och 1500 kvm. Kvarteren utgör tillsammans den centrala delen av Bromölla och visar på egnahemsrörelsens utveckling, från den nationalromantiska lilla villan från 1900-talets början till den stora enplansvillan från 2000-talet.

Kvarteren är starkt knutna till utvecklingen av Iföverken och till etablerandet av Bromölla som egen kommun 1942. Tillsammans med Ifö-verkens bruks/fabriksbyggnader och Ifötorget med Ifökontoret och kommunhuset speglar kvartern en viktig fas i uppbyggnaden av det svenska välfärdssamhället.

Byggnadsvolymer

Flera av gatorna i området präglas av de branta sadeltaken på 1,5-plansvillorna från 1920 och 30-talen. De skapar en regelbunden, flack stadsbild där gavlarna tecknar sig mot himlen. Längs Villagatan och Ivögatan i norr (kvarteren Ingenjören, Laboranten och Revisorn) finns i huvudsak stora villor i 2 våningar som byggdes från ca 1940 i funkisstil för Iföverkens högre tjänstemän/ingenjörer.

Förhållande till gatan

Bostadshusen ligger linjerade och indragna från gatan. Gränsen mellan tomt och gata markeras tydligt med staket eller häck. Gatorna är raka och breda och hela gaturummet ger ett luftigt intryck. En förklaring till de breda gatorna är att man vid anläggande av gatorna ville bereda plats för de många arbetare som cyklade till och från Iföverken.

Delar av bebyggelsen bedöms ha högt kulturhistoriskt värde både som representanter för egnahemsutvecklingen och som viktiga och välbevarade årsringar i Bromöllas utbyggnad som bruksort. Ett flertal byggnader är tidstypiska med väl bevarat stiluttryck, karaktär och detaljer.

För de 11 villakvarteren har ingen värderingstabell upprättats. Kvarterens roll i Bromöllas framväxt gör att de som helhet bör tillskrivas ett högt kulturhistoriskt värde.

RIKTLINJER - HUR KVARTEREN BÖR FÖRVALTAS I FRAMTIDEN

Fastigheterna i kv. Laboranten, Ingenjören, Revisorn, Skrivaren, Verkmästaren, Gjutaren, Pressaren, Drejaren, Tunnbindaren, Bagaren och Smeden ska för framtiden behålla:

- bibehålla en sammanhållen karaktär med 1,5-vånings byggnadsvolymer med sadeltak.
- huvudbyggnader ska kvartersvis linjera med lika avstånd till gatan.
- staket och häckar ska avgränsa tomten mot gatan.
- i möjligaste mån bör befintliga cementstaket underhållas alternativt ersättas med nya staket enligt Stakethandboken, publ. 2008:18, utgiven av Regionmuseet i Kristianstad.
- bibehållande av grönska mot såväl gata som trädgårdssida - klippta tujor är ett typiskt och identitetsskapande inslag i Bromölla.

FÖRHÅLLNINGSSÄTT VID FÖRÄNDRING AV BEFINTLIG BEBYGGELSE

Vid underhåll/renovering/ förändring av byggnader märkta på kartan gäller:

- vid förändringar av byggnaders exteriör bör antikvariskt sakkunnig rådfrågas.
- grundregeln är att varje byggnad ska underhållas med material som gäller för den tid huset byggdes.
- yttre byggnadsdetaljer som dörrar, fönster, omfattningar, träprofiler, takbeläggning, takfötter och räcken som ersatts med material och modeller från vår tid bör, då behov av utbyte föreligger, i så hög grad som möjligt återställas med för tillkomstiden typiska material och utförande vad gäller helhet och detaljer.
- för respektive byggnads tids- och stilepok anpassad färgsättning ska tillämpas.

Ivögatan

Villagatan

Bruksgatan

Folketshusgatan

1900 -1910 Brukshusen

Brukshusen uppfördes 1905-07 åt arbetare på Ifö-verken. Av de ursprungligen 20 husen låg 13 vid Bruksgatan och 7 vid Tunnbygatan. Brukshusen ritades av skollärare N J Idén, som tidigare ritat ett liknande hus i Småland åt fru Hermansson, hustru till dåvarande direktören för Ifö-verken. Smålandshuset beboddes av en båtsman och brukshusen omnämndes länge som "båtsmanshusen".

Brukshusen hade ursprungligen ytterväggar av rödmålad liggande panel och pappklädda sadeltak. På 1920-talet reveterades väggarna. Boendeytan var ca 80 kvm med förstuga, kök och två rum på bottenvåningen och två kamrar på vinden samt en liten källare.

Brukshusen i ursprungligt utförande med rödmålad liggande träpanel.

12 brukshus revs under 1960-, 70- och 80-talen. Återstående 8 hus vid Bruksgatan har idag putsad fasad i gult eller grönt, vita hörnmarkeringar, vita dörr- och fönsteromfattningar och tak täckt med enkupigt taktegel. En exteriör entrétrappa om tre trappsteg leder upp till den på alla hus grönmålade ytterdörren.

De ursprungliga brukshusen på Bruksgatan och Tunnbygatan inringade.

1910 -1920 Nationalromantik

De nationalromantiska villorna har kraftfulla och tunga volymer, ibland med burspråk, takkupor och fritt formade gavlar.

Taken är så kallat "brutna" och klädda med falsad plåt eller rött taktegel. Fasaderna är i tegel, linoljemålat trä eller puts och har alltid en sockel/grund av natursten.

Kulörerna är jordfärger, företrädesvis varma gula och röda nyanser.

Fönstren är stående och ofta småspröjsade, ibland med endast övre delen småspröjsad. Fasader, dörr- och fönsteromfattningar är sparsamt dekorerade.

1920 -1930 Tjugotalsklassicism

20-talsklassicismens villor har ofta en enkel rektangulär planform inspirerad av det tidiga 1800-talets herrgårdsarkitektur.

Taken är till formen brutna eller sadeltak och klädda med rött taktegel.

Fasaderna är i puts eller linoljemålat trä i ljusa men mättade kulörer.

Fönstren är ofta sexdelade, det vill säga med två fönsterbågar var och en horisontellt delad i tre delar.

Fasader, dörr- och fönsteromfattningar är sparsamt dekorerade med klassicistiska motiv som festonger och rosetter, någon gång med ett par kolonner flankerande entrén.

1930 -1950 Funktionalism/modernism

Den funktionalistiska villan består ofta av en enkel kubisk volym.

Taken är platta eller låglutande och klädda med plåt eller papp.

Fasaderna är oftast putsade i vit eller mycket ljus kulör, ofta försedda med balkonger som har smäckra räcken eller fronter av sinuskorrugerad plåt.

Balkong- och trappräcken består av horisontella stålrör som på 1950-talet formas dekorativt i olika zick-zack-mönster.

Entrédörrar har ofta ett litet, tunt skärmtak.

Fönstren är ofta 2- eller 3-lufts-fönster utan spröjsar, det vill säga fönster med två eller tre fönsterbågar bredvid varandra. Ibland förekommer runda fönster inspirerade av båtdesign.

Fasaderna är helt odekorerade.

1940 -1960 Efterkrigsmodernism

Efterkrigstidens småhus är av två typer:

1) Enkla villor med kompakta traditionella volymer, branta sadeltak täckt med tegel och med liten takfot.

Fasaderna är i trä, puts eller i rött eller gult tegel. Villorna har ofta källare vilket ger fasaden en tydlig sockel.

Fönstren är av typen 1- eller 2-lufts med fönsterbågarna målade i vitt eller brunt

2) Enplansvillor bestående av två förskjutna byggnadsvolymer med motsvarande förskjutna flacka tak täckta med taktegel.

Fasaderna är i rött eller gult tegel, ofta med fönster- och dörrömfattningar markerade i avvikande tegelfärg.

Fönstersättningen är oregelbunden med bland annat stort fönster i vardagsrummet.

Yttertrappan är i betong och trappräcken har geometriska mönster.

1960-tal Sextiotalsmodernism

1960-talsvillorna har enkla, rationella volymer och gör ofta ett horisontellt intryck.

Taken är platta eller mycket flacka sadel- eller pulpettak.

Fasaderna har underhållsfria material som eternitskivor, betongelement, tegel eller kalksandsten ("mexitegel"), ofta i kombination med stående brunbetsad träpanel i gavelspetsarna.

Färgsättningen är kontrastrik med vitt kontra mörkbrunt/svart.

Fönstren är enkla 1-lufts-fönster med bågar i mörkbetsat trä.

1970-tal Senmodernism

1970-talets villaarkitektur liknar 1960-talets med enkla volymer och fasader med kontrast mellan ljust tegel och brunbetsat trä. Taken är däremot åter branta, klädda med betongtakpannor och ofta med en utskjutande takfot.

Villorna byggs på "platta på mark", men vanligt är också källare med gillestuga.

1980-tal Postmodernism

1980-talets villor är ofta av det lite större formatet med kraftigt utskjutande flacka tak, gärna täckt med glaserat tegel.

Fasaderna är i puts eller tegel och kan ha inslag av traditionella former som burspråk, fönsterluckor och klassiska detaljer som bågar och valv.

Färgsättningen är i ljusa pasteller, t ex laxfärgat tegel. Fönstersättningen är varierad med symmetriska grupperingar omväxlande med enstaka runda eller bågformade fönster; spröjsarna är ibland fästa utanpå glaset.

Cementstaket

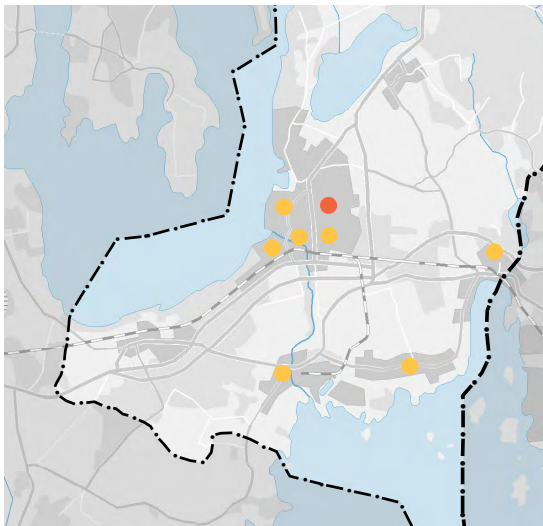
I Bromölla finner man de mycket originella cementstaket som härrör från 1930-talet. Idén lär komma från Tyskland. Staketen är gjorda av restprodukter från Iföverken och blev därmed en billig staketlösning.

Idag finns många av staketen kvar, men en del är i dåligt skick och i behov av underhåll. Staketen är unika i sitt slag och bör bevaras för framtiden då de utgör en viktig del av Bromöllas historia.

Det var Iföverken och Bromölla Cementgjuteri som startade tillverkningen, men arbetare och egnahemsägare fick låna formar och tillverkade staken själva.

Stakettillverkningen övergick sedan helt och hållet till Bromölla Cementgjuteri som gjöt staket ända fram till 1970 då efterfrågan på staketen försvann. (Referens: *Stakethandboken*, publ. 2008:18, utgiven av Regionmuseet i Kristianstad)

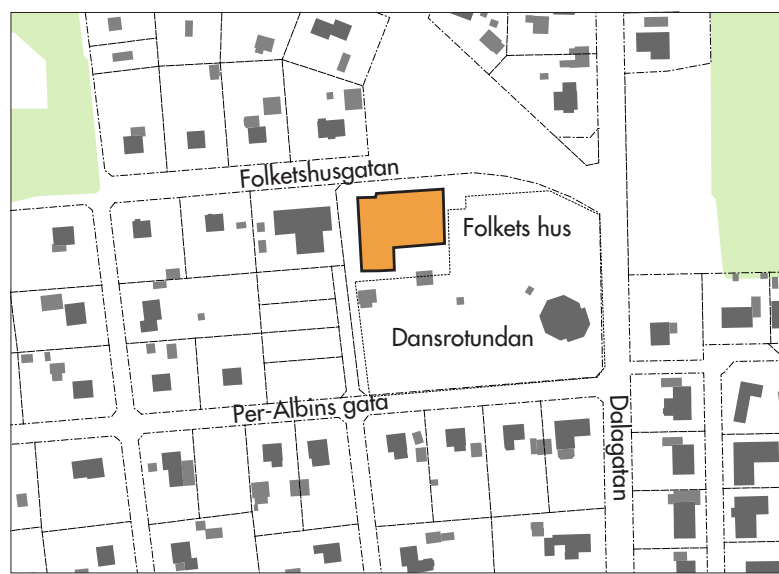

Folkets hus

Fastigheten Folketshus 8

Beskrivning, värdering och rekommendationer för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Bromölla kommun

FOLKETS HUS Fastigheten Folketshus 8

högt kulturhistoriskt värde

INLEDNING

Folkets Hus byggdes 1938 av Arvid Bengtssons Byggnadsfirma i Bromölla till en kostnad av 180 000 kr. Byggnaden placerades på en hörntomt vid Folkets Husvägens förlängning österut. Vid invigningen talade LO-ordföranden Axel Strand och direktör Ernst Wehtje gratulerade på Ifö-verkens vägnar. Byggnaden, med tidstypiskt enkla, ljusa volymer utan dekor och bearbetad fönstersättning, framstår som en tydlig representant för "folkhem-funkisen".

Till anläggningen hör en park som är inhägnad och låst när inga evenemang äger rum. I parken finns en rund danspaviljong, vars ålder är okänd. Danspaviljongen flyttades till parken 1935 från ursprunglig plats vid Strandängen. Rotundan är åttkantig, byggd i trä och täckt med ett pyramidtak krönt av en lanternin. Den har renoverats många gånger och har idag en tillbyggnad från 1984 i rödmålat trä i söder. Delvis förvanskande förnyelse minskar rotundans arkitektoniska värde. Parken har omgestaltats och i senare tid försetts med ett stenparti.

Folkets hus och parken vittnar om en viktig fas i Bromöllas utveckling. Anläggningens fortsatta användning med funktioner som ligger nära de ursprungliga ger kvarteret ett historiskt värde.

Folkets hus, 1940-tal.

RIKTLINJER - HUR BEBYGGELSEN BÖR FÖRVALTAS I FRAMTIDEN

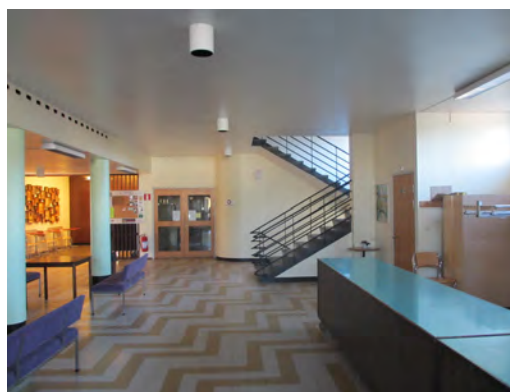
Folkets hus bör ges ett antikvariskt skydd kompletterat med underhålls- och varsamhetsbestämmelser. Byggnadsgruppen/enskilda hus ska för framtiden behålla:

- ursprungliga räcken, dörrar och andra byggnadsdetaljer
- fönster i nordfasad ersätts med nya i ursprunglig utformning

FÖRHÅLLNINGSSÄTT VID FÖRÄNDRING AV BEFINTLIG BEBYGGELSE

Vid underhåll/reovering/ förändring gäller följande:

- vid förändringar av byggnaders exteriör bör antikvariskt sakkunnig rådfrågas.
- grundregeln är att varje byggnad ska underhållas med material och tekniker som gällde för den tid huset byggdes.
- yttre byggnadsdetaljer som dörrar, fönster, omfattningar, träprofiler, takbeläggning, takfötter och räcken som ersatts med material och modeller från vår tid bör, då behov av utbyte föreligger, i så hög grad som möjligt återställas med för tillkomstiden typiska material och utförande vad gäller helhet och detaljer.
- för respektive byggnads tids- och stilepok anpassad färgsättning ska tillämpas.
- möjligheten att göra om det inhägnade området till öppen park bör undersökas.

Folkets Hus

Folkets Hus består av två vinkelställda, vitputsade byggnadsvolymer som ”hakar” i varandra. Den norra längan med flackt pulpettak innehåller en stor samlingsal. Den västra längan med flackt valmat tak innehåller entréhall samt mindre samlingsrum och administrationslokaler.

Byggnaden har modernismens karaktäristiska detaljer som de odekorerade fasaderna, platta tak med liten takfot, glasat trapphus och fönster över hörn i sydväst. Fönster och dörrar har förnyats och två- och trelufts-fönster har i flera fall bytts ut mot enlufts-fönster. Entrén, som är placerad i mötet mellan de två byggnadslängorna, är täckt med ett tunt, till synes svävande, exteriört tak vars böjda form svarade mot den ursprungligen böjda entrétrappan.

Kring sekelskiftet 2000 tillgänglighetsanpassades trappan och fick ett grovt träräcke. Entréhallen har kvar flera originaldetaljer som runda pelare, svängda väggpartier, trappräcken och mönstrat golv. Den stora samlingsalen har upphöjt scenrum samt viktörrsöppningar ut till entréhallen och intilliggande mötesrum. Som helhet framstår Folkets Husbyggnaden som en god representant för modernismens arkitektur.

Speciella kvaliteter

Detaljer som takfoten, entrétaket, de böjda hörnen i nordfasadens entréparti, hörnfönster och balkong i nordväst samt entréhallens starka tidsanda.

Brister

Nyinsatta fönster i samlingsalen främmande för byggnadens typ och ålder. Parken känns avvisande och möjligheten att utveckla den som öppen stadsdelspark och lekplats bör undersökas.

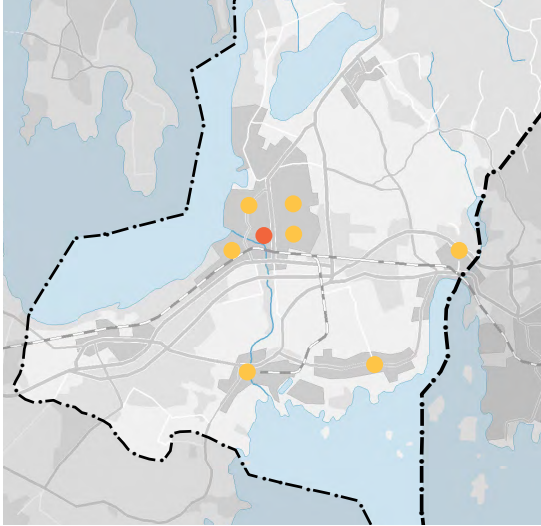
Sammantaget bedöms byggnaden ha högt kulturhistoriskt värde beroende på ålder, autenticitet, unicitet och arkitektoniskt värde samt på dess roll i Bromöllas utveckling.

BEDÖMNINGSKATEGORI	BEDÖMT VÄRDE
Ålder	2
Autenticitet	2
Unicitet	3
Arkitektoniskt värde	2
Sammanfattning: högt kulturhistoriskt värde	

Dansrotundan

Dansrotundan har ursprungligen legat vid Strandängen men sedan flyttats till nuvarande plats 1935. Byggnaden är oktagonformad med ett pyramidtak försett med lanterninformad avslutning. En scenbyggnad har på 1980-talet lagts till rotundan i öster.

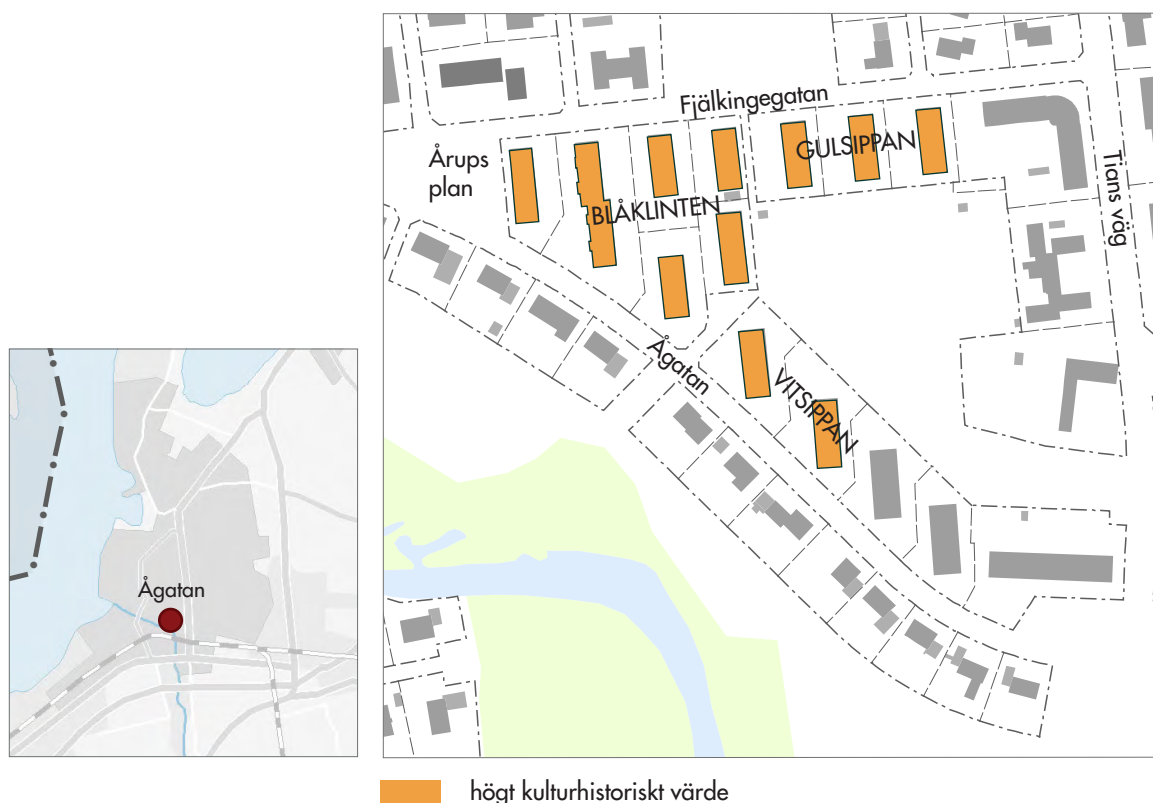

De tidiga flerfamiljshusen Kv. Blåklinten, Gulsippan och Vitsippan

Beskrivning, värdering och rekommendationer för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Bromölla kommun

DE TIDIGA FLERFAMILJSHUSEN

Kv. Blåklinten, Gulsippan och Vitsippan

INLEDNING

Kvarteren bebyggdes från 1946 och framåt på mark som tidigare hört till bland annat Tiansgården från 1700-talet och som ligger kvar på ursprunglig plats. Den i detta sammanhang bedömda bebyggelsen består av 11 flerfamiljshus och representerar ett skifte i Bromöllas utveckling.

År 1945 utkom rapporten ”*Analys av arbetarrekratering och bostadsbehov 1944-64 vid A.B. Iföverken, Bromölla*” som redovisade arbetskraftens ålder, civilstånd, bostadsort mm. Antalet inresande arbetare var stort och Ifö-verken förstod att en satsning på en ny typ av bostadshus var nödvändig. Ortens första flerfamiljshus uppfördes längs Ågatan och stadsbilden där utgör en viktig del i Bromöllas bebyggelsehistoria. Bebyggelsen speglar folkhemmets utveckling och efterkrigstidens bostadsideal med funktionella lägenheter i fristående flerfamiljshus placerade bland grönska och utan avgränsningar mot omgivande gator. Som helhet framstår bebyggelsen som enhetligt med välbevarad tidstypisk arkitektur.

Värt att notera är att i kvarteren Vitsippan och Gulsippan ingår även annan värdefull bebyggelse som inte redovisas närmare här (bland annat Tiansgården och intressant 1960-1970-tals bebyggelse).

Flerfamiljshuset utmed Ågatan

RIKTLINJER - HUR BEBYGGELSEN BÖR FÖRVALTAS I FRAMTIDEN

Kv. Blåklinten, Gulsippan och Vitsippan bör ges ett antikvariskt skydd kompletterat med underhålls- och varsamhetsbestämmelser. Byggnadsgruppen/enskilda hus ska för framtiden behålla:

- sin öppna plan och sammanhållna karaktär med 3-vånings byggnadsvolymer med sadeltak.
- enhetliga putsade fasader i ljusa kulörer.
- ursprungliga räcken, dörrar och andra byggnadsdetaljer.
- grönska mot såväl gata som trädgårdssida.

3. FÖRHÅLLNINGSSÄTT VID FÖRÄNDRING AV BEFINTLIG BEBYGGELSE

Vid underhåll/renovering/ förändring av bebyggelsen gäller följande:

- vid förändringar av byggnaders exteriör bör antikvariskt sakkunnig rådfrågas.
- grundregeln är att varje byggnad ska underhållas med material och tekniker som gällde för den tid huset byggdes.
- yttre byggnadsdetaljer som dörrar, fönster, omfattningar, träprofiler, takbeläggning, takfötter och räcken som ersatts med material och modeller från vår tid bör, då behov av utbyte föreligger, i så hög grad som möjligt återställas med för tillkomstiden typiska material och utförande vad gäller helhet och detaljer.
- för respektive byggnads tids- och stilepok anpassad färgsättning ska tillämpas.

Ågatan och Fjälkingegatan, 1951

Bebyggelsen utmed Ågatan, 2013

Kv. Blåklinten, Gulsippan och Vitsippan

Bebyggelsen består av 11 trevånings ljusputsade lamellhus med gavlar mot Ågatan och Fjälkingegatan.

Alla husen är enligt den tidiga modernismens ideal orienterade i nord-sydligt riktning, vilket ger lägenheterna ljus från öster och väster. Varje byggnad har två trapphus, balkonger mot väster och källare vars ena hälft rymmer garage.

Majoriteten av byggnaderna har sadeltak med vinkel 27 grader, några med valmade gavlar. De tre östliga husen vid Fjälkingegatan har brantare tak.

Huset längst i väster mot Årups plan har butikslokaler i bottenvåningen och en terrass framför dessa. Några av byggnaderna är i stort sett i originalutförande med tidstypiska detaljer.

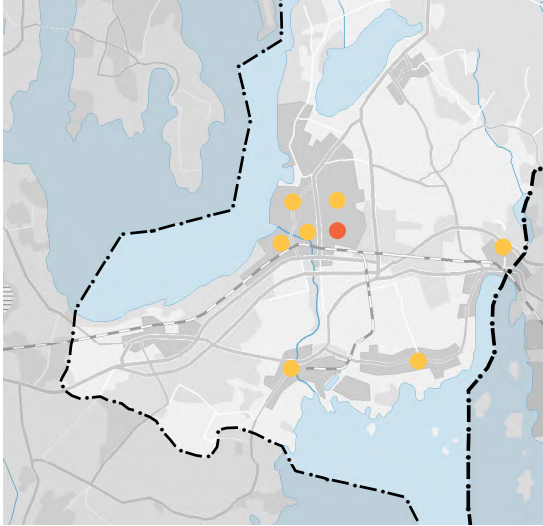
All bebyggelse består av fristående lameller i en stadsplan med öppna gårdar. Fastigheterna saknar avgränsningar, såsom häckar, staket med mera, mot gatan. Byggnaderna i kv. Vitsippan är orienterade diagonalt i förhållande till Ågatan.

Byggnaderna i kv. Blåklinten och Gulsippan är orienterade vinkelrätt mot Fjälkingegatan. Kvarterens bebyggelse är placerad runt en kvarterspark med storvuxna lövträd och lek- och sittplatser kantade av naturstensmurar delvis försänkta i marken.

Sammantaget bedöms bebyggelsen ha högt kulturhistoriskt värde främst beroende på ålder och autenticitet samt på dess roll som viktig årsring i Bromöllas utbyggnad och utveckling som bruks- och bostadsort.

BEDÖMNINGSKATEGORI	BEDÖMT VÄRDE
Ålder	2
Autenticitet	2
Unicitet	2
Arkitektoniskt värde	2
Sammanfattning: högt kulturhistoriskt värde	

Folkhemmets bostadskvarter

Kv. Kaprifolen, Hortensian och Gullvivan

Beskrivning, värdering och rekommendationer för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Bromölla kommun

FOLKHEMMETS BOSTADSKVARTER

Kv. Kaprifolen, Hortensian, Gullivnan

INLEDNING

Längs Hagagatan i väster och Dalagatan i öster ligger fyra ljusputsade 2,5-vånings flerbostadshus som var och ett är uppdelat i två olika byggnadsvolymer. Längerna har brutits ner i mindre delvolymer, vilket ger bebyggelsen en varierad och informell karaktär. Detta förstärks av gavlarnas asymmetriska avslutande volymer. Vid dessa gavelpartier leder ramper ner till ett underjordiskt garage, ett vittnesmål om bilsamhällets intåg och hela befolkningens växande välbefinnande. Längs Sölvegatan i söder ligger två flerbostadshus som är en variant på de övriga fyra.

Samtliga flerbostadshus ligger indragna från gatan vilket skapar smala, öppna förträdgårdar med gräs och oregelbundet placerade träd och buskar. Tillsammans bildar det inre av kv. Hortensian och kv. Kaprifolen en informell men ändå ambitiöst gestaltad kvarterspark indelad med bland annat stenmurar. Dessa kantar också gångvägen som från Valjevägen i norr leder genom kvarten in i kvartersparken. En spiral, utgrävd i marken och skodd med sten, skapar en grön rumslighet i öster och bidrar till intrycket av en väl bearbetad utemiljö.

Som helhet framstår kvarterens bebyggelse som enhetlig och tidstypisk med väl bevarad karaktär och detaljer. De omsorgsfullt gestaltade flerbostadshusen, där återhållen skala och nerbrutna volymer samverkar med takkupor och balkonger till en intim och lekfull prägel, utgör lyckade exempel på 1950-talets arkitektur. Bebyggelsen bedöms ha högt kulturhistoriskt värde både som representant för folkhemmets humanistiska bostadsmiljöer och som en viktig och välbevarad årsring i Bromöllas utbyggnad och utveckling som bruksort.

RIKTLINJER - HUR BEBYGGELSEN BÖR FÖRVALTAS I FRAMTIDEN

Fastigheterna Hortensian 1 och Kaprifolen 3 bör ges ett antikvariskt skydd kompletterat med underhålls- och varsamhetsbestämmelser. Bebyggelsen ska för framtiden bibehålla:

- sin öppna plan och sammanhållna småskaliga karaktär med 2,5-vånings byggnadsvolymer med sadeltak.
- enhetliga putsfasader och enhetligt takmaterial.
- färgsättningen med ljusa putskulörer, röda tak, enhetliga ljusa fönstersnickerier och balkongfronter i accentfärg.
- ursprungliga räcken, entrédörrar och andra byggnadsdetaljer.
- grönska mot såväl gata som inre kvarterspark.

Fastigheterna Gullvivan 2,3 och 4 bör ges ett antikvariskt skydd kompletterat med underhålls- och varsamhetsbestämmelser. Bebyggelsen ska för framtiden behålla:

- sin öppna plan och sammanhållna karaktär med 2,5-vånings byggnadsvolymer med sadeltak.
- enhetliga tegelfasader och enhetliga tegeltak.
- färgsättningen med ljusa fönsteromfattningar, röda tak, enhetliga ljusa fönstersnickerier och balkongfronter i rött.
- ursprungliga räcken, dörrar och andra byggnadsdetaljer.
- grönska mot såväl gata som trädgårdssida.
- ursprungliga räcken, entrédörrar och andra byggnadsdetaljer.
- grönska mot såväl gata som inre kvarterspark.

FÖRHÅLLNINGSSÄTT VID FÖRÄNDRING AV BEFINTLIG BEBYGGELSE

Vid underhåll/reovering/ förändring av befintlig bebyggelse Hortensian 1, Kaprifolen 3 och Gullvivan 2,3 och 4 gäller följande:

- vid förändringar av byggnaders exteriör bör antikvariskt sakkunnig rådfrågas.
- grundregeln är att varje byggnad ska underhållas med material och tekniker som gällde för den tid huset byggdes. Rätt val av material och teknik upprätthåller en byggnads autenticitet.
- yttre byggnadsdetaljer som dörrar, fönster, omfattningar, träprofiler, takbeläggning, takfötter och räcken som ersatts med material och modeller från vår tid bör, då behov av utbyte föreligger, i så hög grad som möjligt återställas med för tillkomstiden typiska material och utförande vad gäller helhet och detaljer.
- för respektive byggnads tids- och stilepok anpassad färgsättning ska tillämpas. Varje epok har sina uttryck och därmed en förkärlek för en viss färgskala och färgtyper. Därför är färgsättningen en av de viktigaste visuella signalerna som avslöjar från vilken tidsepok byggnaden härrör.
- vid framtida förnyelse bör sidohängda träfönster återintroduceras, liksom rött taktegel.

Kaprifolen 3

2,5-våningsflerbostadshus uppförda 1952-54. Putsade fasader och sadeltak täckta med sentida röda plåtkassetter imiterande tegelpannor. Plåtklädda skorstenar. Sentida pivotfönster i vit plast.

Speciella kvaliteter: Tidstypiskt bostadshus med välbevarade stildrag som småskalig volymkomposition, byggnadsdetaljer och underjordiskt garage. Fristående placering tillsammans med öppna förträdgårdar ger informell och inbjudande karaktär mot gatsidan.

Brister: Fönstertyp samt yttertak med servicestegar på nocken är främmande för byggnadens typ och ålder.

Sammantaget bedöms byggnaderna ha högt kulturhistoriskt värde främst beroende på ålder, autenticitet och arkitektoniskt värde.

BEDÖMNINGSKATEGORI	BEDÖMT VÄRDE
Ålder	2
Autenticitet	2
Unicitet	2
Arkitektoniskt värde	2
Sammanfattning: högt kulturhistoriskt värde	

Hortensian 1

2,5-våningsflerbostadshus uppförda 1952-54. Putsade fasader och sadeltak täckta med sentida röda plåtkassetter imiterande tegelpannor. Plåtinklädda skorstenar. Sentida pivothängda fönster i vit plast.

Speciella kvaliteter: Tidstypiskt bostadshus med välbevarade stildrag som småskalig volymkomposition, byggnadsdetaljer och underjordiskt garage. Fristående placering tillsammans med öppna förträdgårdar ger informell och inbjudande karaktär mot gatsidan.

Brister: Fönstertyp, entrédörrar samt yttertak med servicestegar på nocken är främmande för byggnadens typ och ålder.

Sammantaget bedöms byggnaderna ha högt kulturhistoriskt värde främst beroende på ålder, autenticitet och arkitektoniskt värde.

BEDÖMNINGSKATEGORI	BEDÖMT VÄRDE
Ålder	2
Autenticitet	2
Unicitet	2
Arkitektoniskt värde	2
Sammanfattning: högt kulturhistoriskt värde	

Ålder	2
Autenticitet	2
Unicitet	2
Arkitektoniskt värde	2

Sammanfattning: högt kulturhistoriskt värde

Gullivan 2,3,4

Längs Hagagatans östra sida uppfördes sex 2,5-vånings flerbostadshus i rött tegel 1950-51.

Byggnaderna är asymmetriskt sammanbyggda till tre huspar uppdelade i två likadana volymer. Genom att huskropparna i varje par placerats något förskjutna, skapas en nedbruten volymgruppering och oregelbundna förträdgårdar mot gatan.

Fasad i rött tegel med breda fönster- och dörr omfattningar i vit puts. Vid entrédörr och entrétak sammanhängande vitt putsfält, som markerar trapphuset, upp till takfot. Sadeltak täckt med rött tegel, plåtinklädda skorstenar, vita takkupor mot gårdssidan, vita fönstersnickerier med under sen tid utbytt ytterbåge.

Balkongfronter i röd korrugerad plåt mot trädgården. Utskjutande och vinklade fönster på gavlarna. Vid de tre nordliga gavlarna finns garagedörr till källargarage.

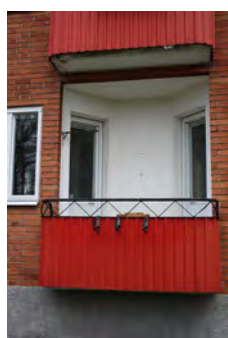
På baksidans naturtomt finns uppvuxna träd och fritt liggande stenformationer. Arkitekturen och bostadsmiljön utgör en tidig och särpräglad representant för Bromöllas expansion med flerbostadshus under 1950-talet.

Speciella kvaliteter: Tidstypiskt bostadshus med välbevarade stildrag som bearbetad volymkomposition, byggnadsdetaljer och underjordiskt garage. Fristående placering tillsammans med öppna förträdgårdar ger informell och inbjudande karaktär mot gatsidan. Mycket väl bevarade trapphus. Planlösning med två balkongdörrar som leder ut till balkong från två olika rum. Stark autentisk helhetskaraktär.

Brister: Nya entrédörrar främmande för byggnadernas typ och ålder.

Sammantaget bedöms byggnaderna ha högt kulturhistoriskt värde främst beroende på ålder, autenticitet och arkitektoniskt värde.

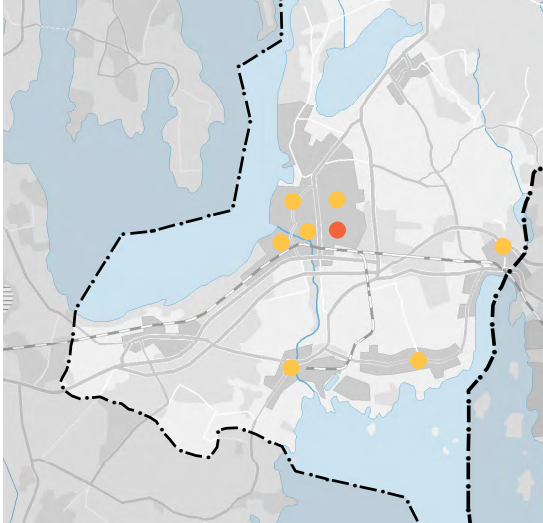
BEDÖMNINGSKATEGORI	BEDÖMT VÄRDE
Ålder	2
Autenticitet	3
Unicitet	2
Arkitektoniskt värde	3
Sammanfattning: högt kulturhistoriskt värde	

Bebyggelsen under uppförande 1950-51

Bebyggelsen i kv. Gullivan 2013

Miljonprogrammets bostäder

Kv. Brunörten

Beskrivning, värdering och rekommendationer för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Bromölla kommun

MILJONPROGRAMMETS BOSTÄDER

Kv. Brunörten

INLEDNING

Mellan år 1965 och 1974 genomfördes i Sverige det så kallade miljonprogrammet. Benämningen på byggprojektet finns för första gången i SAP:s politiska program "Resultat och reformer" från 1964.

Miljonprogrammet innebar att man under 10 år uppföra 100 000 bostäder årligen. Den höga produktionstakten motiverade ett industrialiserat byggande med prefabricerade byggnadsdelar som monterades med hjälp av byggkran.

Ibland har det sagts att byggkranarnas spårdragning bestämde miljonprogramområdenas glesa stadsplaner med byggnader placerade längs räta linjer, men rätlinjigheten kan i lika hög grad förklaras med den tidigare 1930-talsfunktionalismens planeringsideal med lamellhus lagda på rad och i rät vinkel.

Miljonprogrammets bostadshus har ofta välgjorda lägenhetsplaner med bra kök och inplanerade förråd och lägenheterna är ofta försedda med balkong. Husens fasader bär ofta spår av den industrialiserade byggprocessen med en mekanisk och repetitiv karaktär där likadana fönster, dörrar och balkonger radas upp i alltför långa obrutna rader.

RIKTLINJER - HUR BEBYGGELSEN BÖR FÖRVALTAS I FRAMTIDEN

**Fastigheterna Brunörten 1, 2 och 3 bör ges underhålls- och varsamhetsbestämmelser.
Kvarteret bör för framtiden behålla:**

- den öppna planen.
- tegelfasader med enhetlig fönstersättning och sammanhållande materialval i balkongfronter, fönsterbröstningar och takavslutning.
- ursprungliga entrédörrar och andra byggnadsdetaljer.
- grönska mot såväl gata som inre gård kan utvecklas.

FÖRHÅLLNINGSSÄTT VID FÖRÄNDRING AV BEFINTLIG BEBYGGELSE

Vid underhåll/reovering/ förändring av befintlig bebyggelse på fastigheterna Brunörten 1, 2 och 3 gäller följande:

- vid förändringar av byggnaders exteriör bör antikvariskt sakkunnig rådfrågas.
- grundregeln är att varje byggnad ska underhållas med material och tekniker som gällde för den tid huset byggdes. Rätt val av material och teknik upprätthåller en byggnads autenticitet.
- yttre byggnadsdetaljer som dörrar, fönster, omfattningar, träprofiler, takbeläggning, takfötter och räcken som ersatts med material och modeller från vår tid bör, då behov av utbyte föreligger, i så hög grad som möjligt återställas med för tillkomstiden typiska material och utförande vad gäller helhet och detaljer.
- för respektive byggnads tids- och stilepok anpassad färgsättning ska tillämpas. Varje epok har sina uttryck och därmed en förkärlek för en viss färgskala och färgtyper. Därför är färgsättningen en av de viktigaste visuella signalerna som avslöjar från vilken tidsepok byggnaden härrör.

Brunörten 1,2,3

Kv. Brunörten beläget mellan Hagagatan, Dalagatan, Sölvegatan och Ågatan uppfördes 1970-71. Bebyggelsen består av tre 3-vånings flerbostadshus som på tre sidor avgränsar ett stort gemensamt gårdsrum uppdelat i en grön del och en parkeringsplats.

Byggnaderna har röda tegelfasader, platt tak, vita fönstersnickerier, vita framskjutande balkongsidor i betong samt balkongfronter och avslutande takfot i brun, korrugerad plåt. Sentida pivothängda fönster. Några av entrédörrarna är utbytt mot nya i bruneloxerat aluminium. Övriga entrédörrar är ommålade i ljust brun kulör.

På gatusidan löper en smal gräsremsa mellan gata och husvägg, dock ej av förträdgårdskaraktär eftersom entréerna är placerade mot gården. På gårdsidan finns vid husväggarna rabatter planterade med bland annat städsegröna buskar.

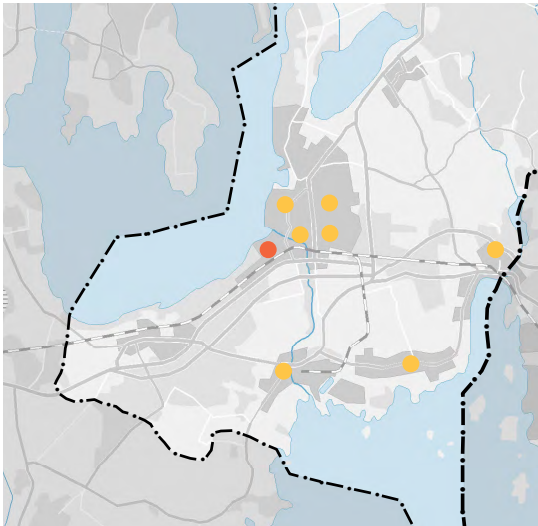
Speciella kvaliteter: Bebyggelsen präglas av en stram, repetitiv estetik och är som helhet ett ovanligt välbevarat exempel på det svenska miljonprogrammets arkitektur. De formklippta tujabusarna skapar en charmig kontrast.

Brister: Det tidstypiska öppna gårdsrummet kan berika miljön om det med hjälp av träd och höga häckar bryts ner i tydliga och starka mindre trädgårdsrum.

Sammantaget bedöms byggnaderna ha högt kulturhistoriskt värde främst beroende på autenticitet, unicitet och arkitektoniskt värde.

BEDÖMNINGSKATEGORI	BEDÖMT VÄRDE	
Ålder	1	
Autenticitet		3
Unicitet	2	
Arkitektoniskt värde	2	
Sammanfattning: högt kulturhistoriskt värde		

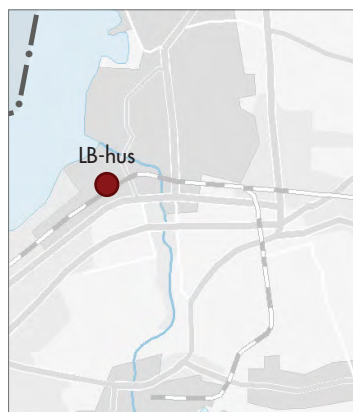
LB-husen

Kv. Bommen och Linden

Beskrivning, värdering och rekommendationer för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Bromölla kommun

LB-HUSEN

Kv. Bommen och Linden

högt kulturhistoriskt värde

INLEDNING

1928 startade småbrukaren Arvid Bengtsson ett företag med två anställda byggnadssnickare. Hans företag byggde senare bland annat Folket Hus och Alvikenskolan. Lennart Bengtsson, Arvids son, övertog företaget 1957 och han gav det namnet LB-hus.

LB-hus satsade på industrialiserad produktion - att i fabriker bygga sektioner av hus och slutmontera dem på plats.

LB-hus första standardiserade, fabriksstillverkade och nyckelfärdiga hus byggdes 1957 i kv. Möllan 3 på Brahegatan i Bromölla.

Företaget expanderade kraftigt under 1960-70 talen och hade 1973 den historiskt största produktionen med 1530 hus per år och 1700 anställda i hela koncernen under namnet Nordic Homes som omfattade totalt 52 dotterbolag, där LB-hus var ett av bolagen.

Under storhetstiden exporterade man hus till Tyskland, Belgien, Holland, Österrike och Japan. 1992 gick koncernen i konkurs och LB hus lever kvar idag som ett litet företag med 8 anställda.

1957 byggdes LB-hus första standardiserade fabriksstillverkade nyckelfärdiga hus på Brahegatan i kv. Möllan i Bromölla

RIKTLINJER - HUR BEBYGGELSEN BÖR FÖRVALTAS I FRAMTIDEN

LB-husen i kv. Bommen och Linden bör ges ett antikvariskt skydd kompletterat med underhålls- och varsamhetsbestämmelser. Bebyggelsen ska för framtiden behålla:

- sin låga exploateringsgrad och friliggande 1-våningshus med flackt sadeltak.
- sina låga staket och häckar som gräns mot gatan.
- i möjligaste mån de högväxande träden (kv. Linden).
- ursprungliga räcken, dörrar och andra byggnadsdetaljer bör bevaras.

FÖRHÅLLNINGSSÄTT VID FÖRÄNDRING AV BEBYGGELSEN

Vid underhåll/renovering/ förändring av byggnader i kv. Bommen och Linden gäller:

- vid förändringar av byggnaders exteriör bör antikvariskt sakkunnig rådfrågas.
- grundregeln är att varje byggnad ska underhållas med material och tekniker som gällde för den tid huset byggdes.
- för respektive byggnads tids- och stilepok anpassad färgsättning ska tillämpas.

Kv. Linden

Kvarteret Linden byggdes under tidigt 1960-tal med fyra LB-hus. Bostadshusen är sammanbyggda med en mindre byggnad innehållande garage och tvättstuga. Byggnadsvolumerna skapar på så sätt en karakteristisk och asymmetrisk dubbelgavel.

Husen är orienterade med garage och gavel mot Skogsvägen och placerade på olika avstånd från gatan. Som helhet präglas kvarteret av de uppvuxna tallarna, riklig vegetation och husens varierade placering på tomten.

Speciella kvaliteter: Linden 3 framstår i skick nära ursprunget, med fasad- och taks kivor av asbestcement och gavelspetsar i mörkbetsad panel.

Linden 3 och 2 utgör värdefulla representanter för egnahemmets och det prefabricerade husets utveckling och som viktig årsring i Bromöllas utbyggnad och utveckling som bruks- och bostadsort.

Brister: Linden 1 och 4 är påtagligt förändrade av om- och tillbyggnader och har därmed förlorat en del av den tidstypiska karaktären.

Sammantaget bedöms Linden 3 och 2 ha högt kulturhistoriskt värde främst beroende på ålder, autenticitet och unicitet - och som representanter för de prefabricerade husens tidiga historia.

BEDÖMNINGSKATEGORI	BEDÖMT VÄRDE
Ålder	2
Autenticitet	3
Unicitet	2
Arkitektoniskt värde	1
Sammanfattning: högt kulturhistoriskt värde	

Kv. Bommen

Kvarteret Bommen byggdes under tidigt 1960-tal med fem LB-hus. Bostadshusen är sammanbyggda med en mindre byggnad innehållande garage och tvättstuga. Byggnadsvolymer skapar på så sätt en karakteristisk och asymmetrisk dubbelgavel.

Husen är orienterade med garage och gavel mot Stationsgatan och placerade snett på tomten så att långsidan med entré vänds mot söder.

Speciella kvaliteter: Bommen 2 och 5 har i stor utsträckning de ursprungliga materialerna intakta: fasad- och takskivor av asbestcement, gavelspetsar i mörkbetsad panel liksom bostadshusets tegelmur - ett möjligt tillval då huset byggdes. Även färgsättning samt fönster- och dörrsnickerier bedöms i stort oförändrade.

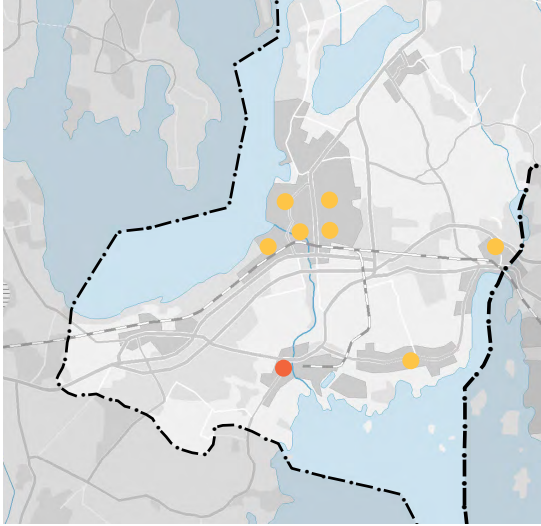
Bommen 2 och 5 är välbevarade exempel på den tidiga LB-husproduktionen som startade i Bromölla 1957 och som sedan dess producerat många hus för såväl den svenska som europeiska marknaden.

Brister: Bommen 1, 3 och 4 är påtagligt förändrade av om- och tillbyggnader och har därmed förlorat en del av den tidstypiska karaktären.

Sammantaget bedöms Bommen x och y ha högt kulturhistoriskt värde främst beroende på ålder, autenticitet och unicitet - och som representanter för de prefabricerade husens tidiga historia.

BEDÖMNINGSKATEGORI	BEDÖMT VÄRDE
Ålder	2
Autenticitet	3
Unicitet	2
Arkitektoniskt värde	1
Sammanfattning: högt kulturhistoriskt värde	

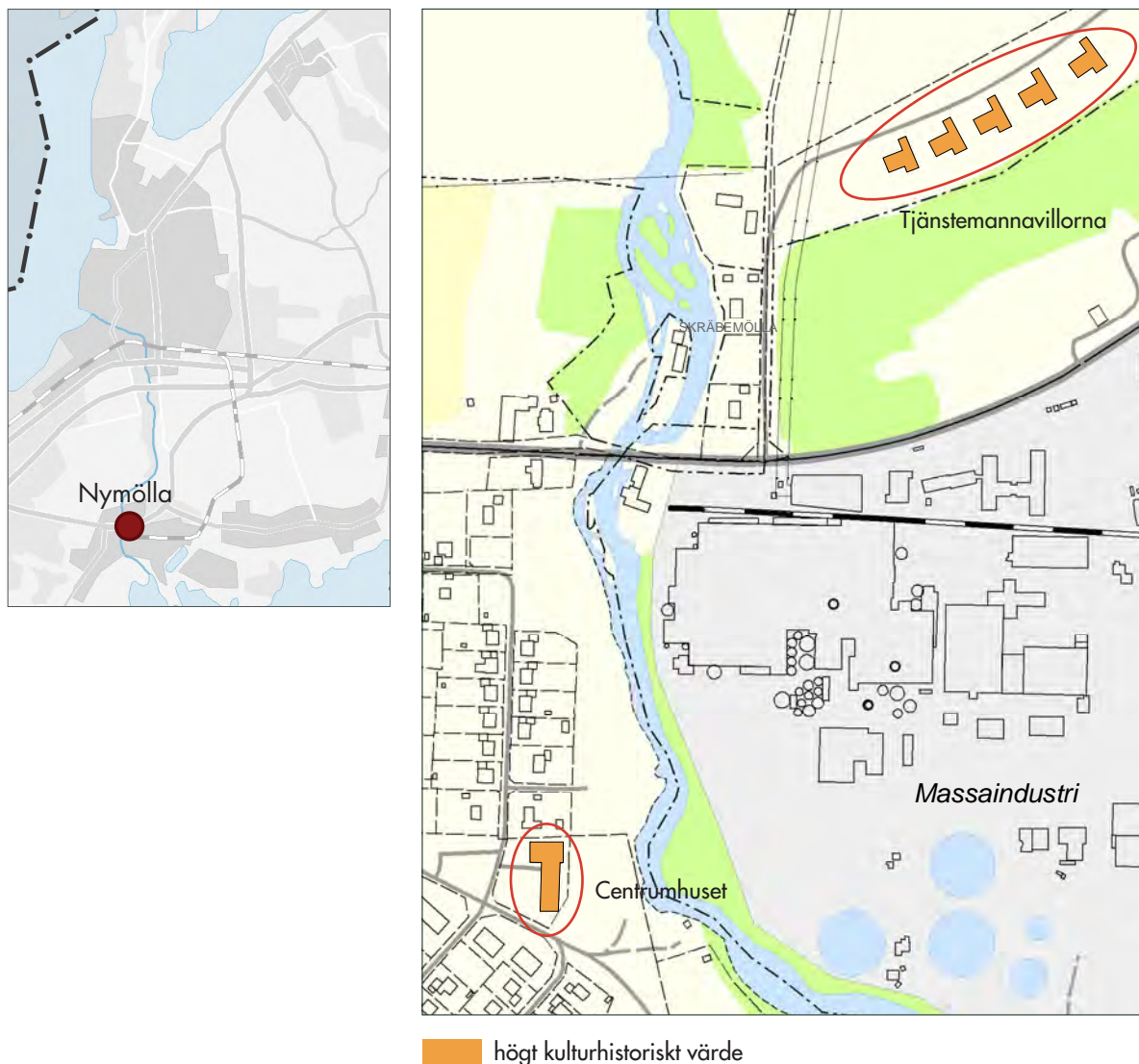

Nymölla

Centrumhuset och tjänstemannavillorna

Beskrivning, värdering och rekommendationer för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Bromölla kommun

NYMÖLLA Centrumhuset och tjänstemannavillorna

INLEDNING

År 1962 startade Nymölla massfabrik (nu Stora Enso). Lokaliseringen av massfabriken till nordöstra Skåne berodde på att det efter kriget fanns ett virkesöverskott i södra Sverige liksom att läget nära den europeiska marknaden ansågs som ett strategiskt val. I samband med detta etablerades sydväst om fabriken och väster om Skråbeån en ny tätort. Bostadsbyggelsen bestod av friliggande småhus, några kedjehus och fem flerfamiljshus i två våningar med garage i källare. Där uppfördes också en byggnad avsedd att bli nytt kommunhus för Bromölla.

Som helhet framstår Nymölla som ett tydligt och välbevarat exempel på det tidiga 1960-talets stadsbyggande, med raka villagator, småskaliga flerfamiljshus samt en centrumbyggnad, allt i anslutning till den nya fabriksanläggningen. Även om villabebyggelsen har genomgått en del mindre förändringar bevarar helheten den karaktär av optimistiskt samhällsbyggande som präglade efterkrigstiden med ökad materiell standard för det stora flertalet medborgare. Inte minst har centrumhuset kvaliteter som bör bevaras för framtiden.

Längs Garvarevägen norr om fabriken uppfördes på 1960-talet fem likadana enfamiljshus. De byggdes som tjänstemannabyggnader av Nymölla bruk och ligger på rad längs den svagt krökta vägen. De vetter mot ett öppet åkerlandskap i norr och en skogsklädd ås i söder.

Stora Enso Nymölla har uttryckt avvikande ståndpunkt jämfört med nedanstående riktlinjer. Bolaget anser att villorna saknar kulturhistoriskt värde, som skulle motivera något speciellt skydd.

RIKTLINJER - HUR BEBYGGELSEN BÖR FÖRVALTAS I FRAMTIDEN

Centrumhuset och tjänstemannavillorna bör ges ett antikvariskt skydd kompletterat med underhålls- och varsamhetsbestämmelser:

- området kring centrumhuset bör som helhet behålla sin nuvarande bebyggelsestruktur. Nyexploatering är möjlig i omedelbar närhet till centrumhuset, företrädesvis med bebyggelse som knyter an till områdets modernistiska arkitektur.
- centrumhuset och tjänstemannavillorna ska för framtiden bevara ursprungliga räcken, dörrar och andra byggnadsdetaljer.
- tjänstemannavillorna bör få behålla sin oförändrade exteriör. För framtida köpare bör klargöras betydelsen av villornas historia samt det faktum att de ursprungligen varit lika.

FÖRHÅLLNINGSSÄTT VID FÖRÄNDRING AV BEFINTLIG BEBYGGELSE

Vid underhåll/renovering/ förändring gäller följande:

- vid förändringar av Centrumhus, flerbostadshus och tjänstemannavillors exteriör bör antikvariskt sakkunnig tillfrågas.
- grundregeln är att varje byggnad ska underhållas med material och tekniker som gällde för den tid huset byggdes.
- yttre byggnadsdetaljer som dörrar, fönster, omfattningar, träprofiler, takbeläggning, takfötter och räcken som ersatts med material och modeller från vår tid bör, då behov av utbyte föreligger, i så hög grad som möjligt återställas med för tillkomstiden typiska material och utförande vad gäller helhet och detaljer.
- för respektive byggnads tids- och stilepok anpassad färgsättning ska tillämpas.

Centrumhuset, Gualöv 61:112

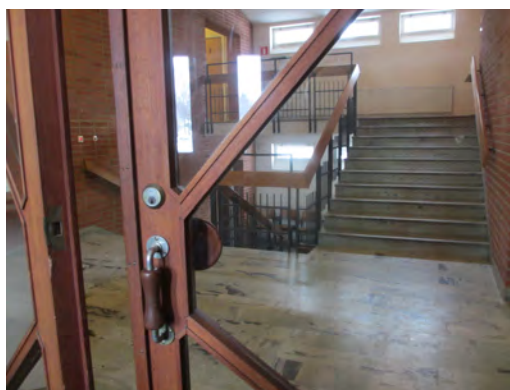
Centrumhuset stod färdigt 1966. Byggnaden består av två tegelvolymmer med pulpettak sammanbundna med en entré- och trapphusbyggnad. Den större volymen innehåller en stor samlingsal/gymnastiksal och den mindre var ursprungligen avsedd för kontorsändamål men kom att användas för serviceändamål - post, café, blomsteraffär och livsmedelsbutik.

Idag används byggnaden för fritidsverksamhet och bostadsändamål.

Framsidan mot Massagatan har en enkel, lätt rytmiserad fönstersättning under en sambindande takfotsskiva av korrugerad plåt. Nedre våningen har vissa fönsterbröstningar klädda med ursprungligen ljus, idag gråmålad, fasadskiva. På gaveln och på baksidan finns balkonger med tidstypisk utformade räcken.

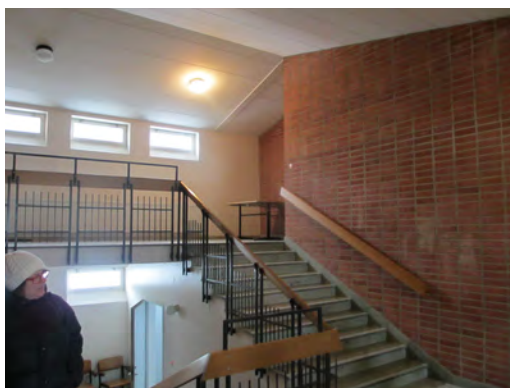
Den mellanliggande trapphusdelen är ursprunglig med tidstypisk golvbeläggning i kalksten, tegelväggar, snickerier i trä och trappräcken i strängt geometriskt formspråk. Även detaljer som toaletter och toalettdörrar är oförändrade.

Speciella kvaliteter. Trapphuset är ett unikt välbevarat stycke 1960-talsarkitektur och bör ges ett antikvariskt skydd.

Brister: Gråmålning av plåt och fasadskivor är främmande för husets ålder och karaktär.

Sammantaget bedöms byggnaden ha ett högt kulturhistoriskt värde främst beroende autenticitet och också på dess roll i det moderna Bromöllas utveckling.

BEDÖMNINGSKATEGORI	BEDÖMT VÄRDE	
Ålder	1	
Autenticitet		3
Unicitet	2	
Arkitektoniskt värde	2	
Sammanfattning: högt kulturhistoriskt värde		

Bruket's tjänstemannavillor

På massafabriken i Nymölla gick maskinerna dygnet runt. Fabriksledningen hade som krav att personal som hade jourtjänst skulle bo nära bruket och Nymölla AB lät därför bygga fem tjänstemannavillor för detta ändamål, ritade av Arild Huitfeldt som även ritat massafabriken.

Varje villa består av två volymer byggda i vinkel, den ena med kök och sovrum ovanpå en hög källarvåning innehållande gillestuga, den andra med platta på mark innehållande garage och vardagsrum.

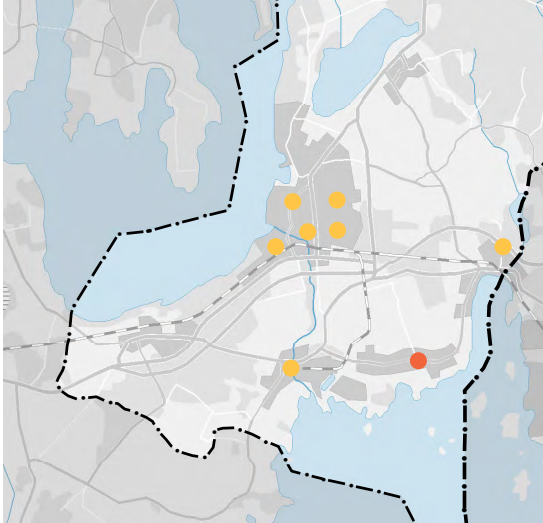
Villorna har fasader i mexisten omväxlande med brunbetsad träpanel samt flacka sadeltak med hög skorsten från vardagsrummets öppna spis.

Villorna är välbevarade i material och detaljer och utgör ett fint exempel på 1960-talets mer ambitiösa villaarkitektur.

Sammantaget bedöms byggnaderna ha högt kulturhistoriskt värde främst beroende på autenticitet, unicitet och arkitektoniskt värde men också på kopplingen till anläggandet av pappers bruket och utvecklingen av det moderna Nymölla.

BEDÖMNINGSKATEGORI	BEDÖMT VÄRDE
Ålder	1
Autenticitet	3
Unicitet	3
Arkitektoniskt värde	2
Sammanfattning: högt kulturhistoriskt värde	

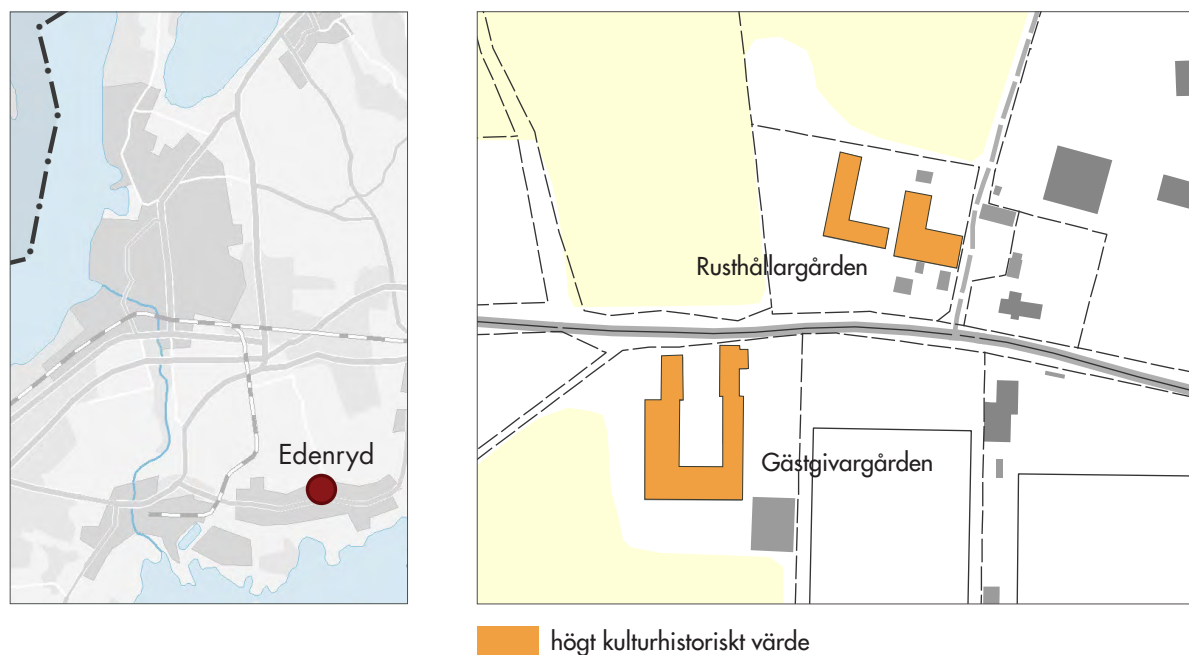
Historiska trakter

Gästgivargården och Rusthållargården

Beskrivning, värdering och rekommendationer för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Bromölla kommun

HISTORISKA TRAKTER

Gästgivargården (Edenryd 16:3) och Rusthållargården (Edenryd 5:30)

INLEDNING

Den gamla landsvägen genom Krogstorp, Edenryd och Valje heter numera Östersjövägen. Vägen har varit i bruk i århundraden för transporter mellan Skåne och Blekinge. Resenärer till fots, häst och i karror, diligenser, kungliga sändebud, soldater och fångtransporter har trafikerat vägen genom det öppna landskapet som sluttar svagt åt söder ner mot Östersjöns stränder.

Gästgiverier för förtäring, vila, inkvartering och hästbyte blev tidigt nödvändiga delar i det svenska vägsystemet. Verksamheten var reglerad i Gästgiveristadgan, som avskaffades först 1933. I Edenryd har anläggningar för att husera resande troligen funnits sedan urminnes tider. Sedan 1600-talet är gästgiveriverksamhet på båda sidor om vägen belagd, den direkta föregångaren till dagens gästgiveribyggna på södra sidan av vägen. År 1759 uppfördes strax intill gästgiveriet på norra sidan av vägen Rusthållargården. Rusthållare kallas den som var innehavare av ett hemman och åtagit sig att mot skattebefrielse sätta upp och underhålla ryttare med häst och utrustning (ett rusthåll). Det var genom Karl XI:s indelningsverk som rusthållarverksamheten reglerades. Rusthållaren hade kontrakt med kronan, som tillhandahöll muskötter, värjor, pistoler eller pikar, medan rusthållaren bistod med sadel, remtyg och uniformspersedlar.

Tillsammans utgör Gästgiveriet och Rusthållargården på ömse sidor om Östersjövägen viktiga och förståelsen nödvändiga inslag av Bromöllatraktens kulturhistoria.

RIKTLINJER - HUR BEBYGGELSEN BÖR FÖRVALTAS I FRAMTIDEN

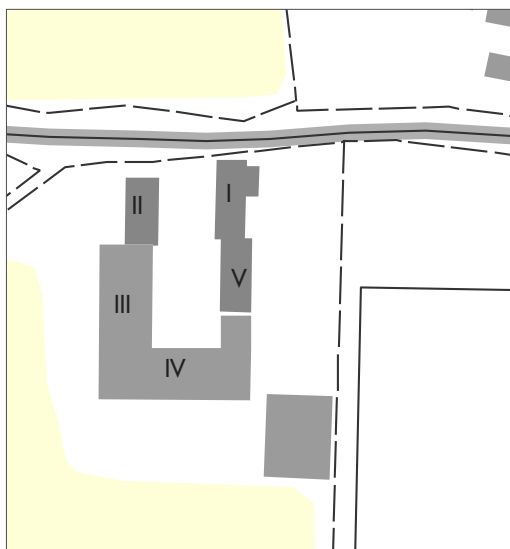
Gästgivargården och Rusthållargården bör ges ett antikvariskt skydd kompletterat med underhålls- och varsamhetsbestämmelser. Bebyggelsen ska för framtiden behålla:

- sin karaktär med öppna, kringbyggda gårdsplaner.
- ursprungliga räcken, dörrar och andra byggnadsdetaljer.

FÖRHÅLLNINGSSÄTT VID FÖRÄNDRING AV BEFINTLIG BEBYGGELSE

Vid underhåll/renovering/ förändring av Gästgivargårdens och Rusthållargårdens bebyggelse gäller följande:

- vid kompletteringar eller förändringar av byggnaders exteriör bör antikvariskt sakkunnig rådfrågas.
- vid komplettering med ny bebyggelse ska denna anpassas efter den befintliga bebyggelsens karaktär och historia.
- grundregeln är att varje byggnad ska underhållas med material och tekniker som gällde för den tid huset byggdes.
- yttre byggnadsdetaljer som dörrar, fönster, omfattningar, träprofiler, takbeläggning, takfötter och räcken som ersatts med material och modeller från vår tid bör, då behov av utbyte föreligger, i så hög grad som möjligt återställas med för tillkomstiden typiska material och utförande vad gäller helhet och detaljer.
- för respektive byggnads tids- och stilepok anpassad färgsättning ska tillämpas.

Gästgivargården, Edenryd 16:3

Edenryds gamla gästgivaregård med anor från 1600-talet är omnämnd i jordaböcker från 1728, då med byggnader på båda sidor om landsvägen. Nuvarande byggnader uppfördes efter en brand 1802. Anläggningen består av fem byggnader placerade på tre sidor kring en gård öppen mot den gamla landsvägens efterträdare Östersjövägen. Nuvarande funktion är hotellverksamhet.

Byggnaderna I, II och V är samtliga daterade till 1802. Byggnaderna är putsade med gavelfält av stående brädpanel samt försedda med tak täckt av röda tegelpannor (I och II) samt eternit (V). Utstickande träbjälkar från vindsbjälklaget syns tydligt i fasaden. Byggnad II har interiörer av äldre karaktär med bland annat kakelugnar som uppges vara från 1800-talets första hälft. Byggnaderna har i modern tid restaurerats så att den ålderdomliga karaktären delvis gått förlorad.

Byggnader III och IV med funktionerna stall och loge är kraftigt ombyggda kring 1935. De har bärande tegelväggar och tak täckt med eternit.

Anläggningen har under flera århundraden fungerat ihop med Rusthållargården på andra sidan landsvägen (Östersjövägen) och har ett stort historiskt och pedagogiskt värde.

Speciella kvaliteter: Kontinuitet i funktionen mottagande av gäster.

Brister: Småhus av modern friggebodtyp är främmande för anläggningens historia och karaktär.

Sammantaget bedöms anläggningen ha ett högt kulturhistoriskt värde främst beroende på ålder och unicitet och på dess flerhundraåriga funktion som gästgivargård/hotell.

BEDÖMNINGSKATEGORI	BEDÖMT VÄRDE
Ålder	3
Autenticitet	1
Unicitet	2
Arkitektoniskt värde	2
Sammanfattning: högt kulturhistoriskt värde	

Rusthållargården, Edenryd 5:30

Rusthållargården i Edenryd uppfördes 1759 och hade hästhållarverksamhet till 1852. Anläggningen, som lär ha genomgått fyra ombyggnader, bildar en kringbyggd gård. Nuvarande funktion är pub och hotellverksamhet.

I söder mot Östersjövägen ligger en 1 ½-plans vitputsad bostadslänga med rött eternittak lagt i diagonalrutor (I). Kring 2000 blev längan tillbyggd med ett uterum.

Mot väster ligger en 1 ½-plans ekonomibyggnad (II) med murar av ohuggen natursten och tak täckt med korrugerat eternit. I öster ligger en lagårdsbyggnad från 1800-talet med väggar av natursten och panelklädd överdel (III och IV). I norr avgränsas gården av en kraftig naturstensmur tillhörigt en äldre, idag försvunnen, stallbyggnad.

Speciella kvaliteter: Anläggningstypen med kringbyggd gård.

Brister: Småhus av modern friggebodtyp som är främmande för anläggningens historia och karaktär.

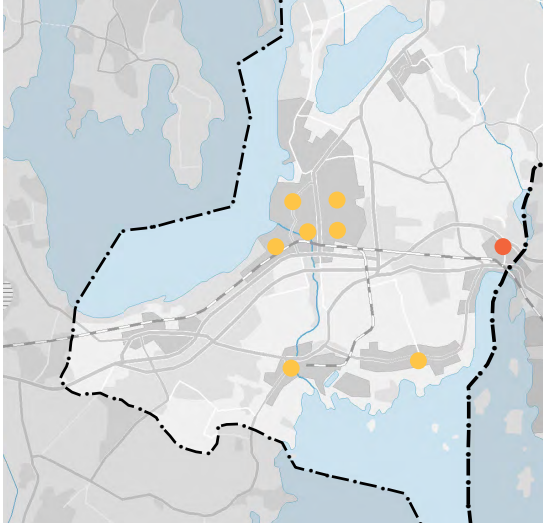
Sammantaget bedöms byggnaden ha ett högt kulturhistoriskt värde främst beroende på ålder, och unicitet samt på dess roll som anläggning med flerhundraårig publik användning.

BEDÖMNINGSKATEGORI	BEDÖMT VÄRDE
--------------------	--------------

Ålder	3
Autenticitet	1
Unicitet	2
Arkitektoniskt värde	2

Sammanfattning: högt kulturhistoriskt värde

Semesterorten Valje

Stationshuset, banvaktstugan och sommarhusen

Beskrivning, värdering och rekommendationer för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Bromölla kommun

SEMESTERORTEN VALJE

Stationshuset, banvaktsstugan och sommarhusen

högt kulturhistoriskt värde
 särskilt högt kulturhistoriskt värde

INLEDNING

Valje fungerade som semester- och utflyktsort i början av 1900-talet. Här fanns Valje Pensionat och Nöjespark med danssalong "omgiven av friluftsveranda" och friluftsscen. Det var Kristianstadsbor som kunde ta tåget till Valje och det intilliggande havsbadet. Några byggnader finns idag kvar som vittnar om denna epok och som därför bör få stå kvar också i framtiden i bevarat eller försiktigt utvecklat skick.

Valje anhaltstation hette Sissebäck fram till ca 1890. Enligt uppgift låg den från början ungefär vid nuvarande campingen, men eftersom tågen ibland hade svårt att starta i backen flyttades hållplatsen en bit västerut. (Vykort)

RIKTLINJER - HUR BEBYGGELSEN BÖR FÖRVALTAS I FRAMTIDEN

Bebyggelsen bör ges ett antikvariskt skydd kompletterat med underhålls- och varsamhetsbestämmelser. Byggnaderna ska för framtiden behålla:

- sin karaktär med 1,5 vånings byggnadsvolymer.
- sin nuvarande, glesa bebyggelsestruktur.
- sina exteriörer med ursprungliga snickerier, räcken och andra byggnadsdetaljer.

FÖRHÅLLNINGSSÄTT VID FÖRÄNDRING AV BEFINTLIG BEBYGGELSE

Vid underhåll/renovering/ förändring gäller följande:

- vid förändringar av byggnaders exteriör bör antikvariskt sakkunnig rådfrågas.
- grundregeln är att varje byggnad ska underhållas med material och tekniker som gällde för den tid huset byggdes.
- yttre byggnadsdetaljer som dörrar, fönster, omfattningar, träprofiler, takbeläggning, takfötter och räcken som ersatts med material och modeller från vår tid bör, då behov av utbyte föreligger, i så hög grad som möjligt återställas med för tillkomstiden typiska material och utförande vad gäller helhet och detaljer.
- för respektive byggnads tids- och stilepok anpassad färgsättning ska tillämpas.

Stationshuset och banvaktsstugan

Järnvägen Kristianstad-Sölvesborg med stopp i Valje anlades 1874. Först fanns i Valje bara en banvaktsstuga från 1874 och en hållplatskur från 1894 vid perrongen. Stationshuset uppfördes något senare. Funktionen som stationshus upphörde 1972. Byggnaden har därefter fungerat som skola en tid. Idag används byggnaden som samlingslokal.

Stationshuset (Gröby 25:9) har en volymsgruppering med två vinkelställda byggnadskroppar, båda med brant tak och artikulerad gavel, är typisk för sekelskiftet 1900. De för tiden karakteristiska småspröjsade träfönstren är ursprungliga, liksom entréverandan i trä med spröjsade överluffer.

Efter stationsnedläggningen 1972 fick stationshuset i väster en tillbyggnad med samlingslokal. Samtidigt kläddes stationshuset in med samma sorts tegel som användes i tillbyggnaden. Tillbyggnaden är i sig ett tidstypiskt exempel på dåtidens modernism med fasader i tegel och puts, motlutande pulpettak och sidoplacerat stort fönster i samlingslokalen.

Banvaktsstugan i rött tegel från 1874 ligger nordost om stationshuset på fastigheten Gröby 15:72 och är idag privatbostad. En enkel och nätt tegelbyggnad med två vinkelställda volymer med sadeltak, artikulerad skorsten, dekorativa, stående rullskift över fönstren och med en gedigen granitsockel.

Speciella kvaliteter: Bevarade originalfönster och entréveranda på stationshuset.

Brister: Stationshusets tegelinklädnad berövar byggnaden autenticitet och förvanskar arkitekturen då fönstren därigenom ligger alltför djupt i muren.

Sammantaget bedöms byggnaderna ha ett högt kulturhistoriskt värde beroende på ålder, autenticitet och unicitet samt på deras roll i Valjes historia.

BEDÖMNINGSKATEGORI	BEDÖMT VÄRDE
Ålder	3
Autenticitet	2
Unicitet	2
Arkitektoniskt värde	1
Sammanfattning: högt kulturhistoriskt värde	

Sommarhus i Valje - Grödbý 25:48

Sommarhuset från 1932 är enligt uppgift inspirerat av ett amerikanskt modellhus och uppfört av en från USA hemvändande snickare.

Byggnaden på 1,5 våning har ljusputsade fasader, småspröjsade fönster, fönsteromfattningar i puts samt sadeltak klätt med röd eternit lagd i diagonalrutor.

En förstukvist med sidoplacerad trappa och en takkupa markerar den centralt placerade entrén. På gaveln mot söder finns en burspråksliknande utbyggnad.

Byggnaden, som har få synliga tillägg från senare tid och är placerad på en stor tomt, bevarar prägeln av sommarhus i "cottagestil".

Namnet till trots användes huset som åretruntbostad fram till för cirka tjugo år sedan.

Sammantaget bedöms byggnaden ha ett högt kulturhistoriskt värde främst beroende på ålder och autenticitet samt på dess roll i Valjes epok som semesterort.

BEDÖMNINGSKATEGORI	BEDÖMT VÄRDE
Ålder	2
Autenticitet	3
Unicitet	2
Arkitektoniskt värde	1
Sammanfattning: högt kulturhistoriskt värde	

Furubo - Grödbby 30:1

Sommarhuset "Furubo" uppfördes troligen 1899. Träbyggnaden i välbevarad fornnordisk stil är upplyft på hög stensockel i natursten.

Huskroppen består av två längor i vinkel, båda med branta tak och rikt utformade fönsteromfattningar, takfötter och gavelsnickerier.

Den högre längan har på andra våningen en inbyggd balkong som vetter ut mot Valjeviken. Balkongen är försedd med en öppen rundbågig arkad.

Den lägre 1,5 våningslängan har öppna verandor åt söder och norr. Fasaden har liggande träpanel målad i falurött, bruna fönstersnickerier och ockrafärgade fönsteromfattningar till de spröjsade originalfönstren.

Gavelrösten och verandor är försedda med ockrafärgade gallerverk. Ett snidat drakhuvud pryder den högre längans båda gavelspetsar.

I den lägre, östra delen finns ett rum med bevarad inredning från byggtiden. Rummet har 4,5 meters takhöjd, träpanel, öppen spis och möbler i fornnordisk stil. På väggarnas spända papp och i tak finns välbevarat nationalromantiskt dekorationsmåleri av hög klass.

Kring 2000 och 2012 har i två etapper en envåningslänga byggts på den västra delen. Tillbyggnaden är i material, fasadartikulation och färgsättning anpassad till den äldre byggnaden.

Speciella kvaliteter: Välbevarad originalarkitektur i fornnordisk stil med fina detaljer och stark helhetskaraktär.

Brister: Den stående panelen på östra längans trappa samt räcket till tillbyggnadens terrass främmande för byggnadens ålder och karaktär.

Sammantaget bedöms byggnaden ha ett särskilt högt kulturhistoriskt värde främst beroende på ålder, autenticitet, unicitet och arkitektoniskt värde samt på dess roll i Valjes epok som semesterort.

BEDÖMNINGSKATEGORI	BEDÖMT VÄRDE
Ålder	3
Autenticitet	2
Unicitet	3
Arkitektoniskt värde	3
Sammanfattning: särskilt högt kulturhist. värde	

Sommarhus i Valje - Grödbby 32:1

Sommarhuset från 1890-talet är ett tidstypiskt och välbevarat exempel på sekelskiftets villaarkitektur i trä. Byggnaden är upplyft på en hög stensockel och består av två längor i vinkel, båda med branta tak med halvvalmad avslutning och utskjutande takfot. Taket är klätt med svart korrugerad plåt. Fasaden har liggande, ljusmålad träpanel och vitmålade snickeridetaler som våningsdelande gesims, rikt utformade fönsteromfattningar och veranda.

Speciella kvaliteter: den även i sina detaljer välbevarade originalarkitekturen.

Brister: den ljusa färgsättningen avviker troligen från en ursprunglig mörkare färgsättning.

Sammantaget bedöms byggnaden ha ett särskilt högt kulturhistoriskt värde främst beroende på ålder, autenticitet och arkitektoniskt värde samt på dess roll i Valjes epok som semesterort.

BEDÖMNINGSKATEGORI	BEDÖMT VÄRDE
Ålder	3
Autenticitet	3
Unicitet	2
Arkitektoniskt värde	3
Sammanfattning: särskilt högt kulturhist. värde	

Holmgatan 5
SE-371 39 Karlskrona
www.urbanfactory.se